

K NĚKTERÝM OTÁZKÁM OSOBNÍHO VLASTNICTVÍ

К НЕКОТОРЫМ ВОПРОСАМ ЛИЧНОЙ СОБСТВЕННОСТИ
ZU EINIGEN FRAGEN DES PERSÖNLICHEN EIGENTUMS

STANISLAV ZDOBINSKÝ

Úvod

Vlastnické právo je základní otázkou právních řádů jednotlivých společenských soustav, tedy i společnosti socialistické. Proto vlastnické vztahy v našem lidově demokratickém zřízení soustřeďují značnou pozornost našich právníků, teoretiků i praktiků. Řada našich vědeckých pracovníků i řada pracovníků praxe napsala již množství statí, zabývajících se otázkami vlastnických vztahů v naší nové společnosti. Mezi nejvýznamnější z nich patří jistě práce prof. Dr. Viktora Knappa „Vlastnictví v lidové demokracii“, která byla přeložena do několika jazyků.

Přitom se pozornost autorů obracela zejména k objasnění a vyřešení základních otázek společenského socialistického vlastnictví, „nedotknutelného zdroje bohatství a síly republiky a blahobytu lidu“ (§ 100 čsl. občanského zákoníka). Bylo to nutné a správné. Na druhé straně je však zatím v československé právní literatuře neúměrně malý počet prací o dalším důležitém druhu vlastnictví, který se zrodil současně se vznikem společenského, socialistického vlastnictví — o vlastnictví osobním. Není to ovšem nedostatek typický pouze pro československou právní vědu. Ani v sovětské literatuře není dostatečně věnována pozornost tomuto druhu vlastnictví. A rozpracování otázek osobního vlastnictví má jistě též nemalý význam jak s hlediska teorie, tak s hlediska praxe. Protože sám autor této práce volal na několika místech po nutnosti věnovat větší pozornost otázkám osobního vlastnictví, nechť je tato práce malým příspěvkem do stále ještě dosti neprobádaných míst vlastnických vztahů naší společnosti.

V této práci mi byly vodítkem spisy klasiků marxismu-leninismu, pomocníkem práce sovětských autorů i kniha prof. Knappa „Vlastnictví

v lidové demokracii“. Říkám-li pomocníkem, neznamená to samozřejmě, že se ztotožňuji se všemi jejich hledisky a závěry. To konečně ukazuje sama práce nejlépe.

* * *

Ve své práci jsem se zabýval pouze některými otázkami osobního vlastnictví (otázkami jeho pojmu, obsahu a vzniku), při čemž jsem v první řadě zkoumal osobní vlastnictví jako ekonomický vztah. A to proto, že jedině po rozboru osobního vlastnictví jako ekonomické kategorie lze přistoupit k osvětlení některých otázek osobního vlastnictví jako nového právního institutu, neoddělitelné součásti vlastnických poměrů socialistického státu.

I.

K otázce pojmu a obsahu osobního vlastnictví

Při svém výkladu osobního vlastnictví vycházíme z obecného pojmu vlastnictví jako ekonomické kategorie. V tomto smyslu vlastnictví jako „přivlastnění“ zahrnuje dvě okolnosti:

1. Poměr jednotlivce nebo kolektivu k výrobním prostředkům (podmínkám) jako k svým, to jest rozdělení výrobních prostředků..., a
2. přivlastnění jednotlivcem nebo kolektivem produktů výroby, výrobků vlastní nebo cizí práce...¹ Při tom je důležité si uvědomit, že o přisvojování produktů výroby, výrobků, rozhoduje ten, kdo je vlastníkem výrobních prostředků. „Přisvojování výrobních prostředků je tedy ekonomickým základem.“² Podle toho, kdo je vlastníkem výrobních prostředků, se vytváří výrobní vztahy určité společnosti. Půdu, nerostné bohatství, vody, lesy, banky, hutě, doly, závody, dopravní prostředky atd. mohou vlastnit buď „jednotlivci, společenské skupiny nebo třídy, využívající těchto prostředků k vykořisťování“,³ nebo společnost, jejímž cílem je využívat výrobních prostředků k uspokojování materiálních a kulturních potřeb svých členů. Jaké jsou výrobní vztahy, odvozené od vlastnictví výrobních prostředků, takové je i rozdělování, od něhož je závislá spotřeba.

¹ Venediktov, Státní socialistické vlastnictví I, Praha 1950, str. 25.

² Knapp, Vlastnictví v lidové demokracii, Praha 1952, str. 19.

³ Učebnice politické ekonomie, Praha 1955, str. 8.

Z tohoto důvodu má s hlediska osobních potřeb pracujícího občana základní význam otázka, kdo je vlastníkem výrobních prostředků, zda jednotlivec, skupina, třída nebo společnost. Neboť taková bude moci být jeho osobní spotřeba, jak bude rozdělováno, a rozdělováno bude podle toho, kdo je vlastníkem, kdo si přisvojil výrobní prostředky.

Je ovšem samozřejmé, že celková spotřeba ve společnosti je závislá na celkové výrobě. V celku nemůže být nikdy spotřeba vyšší než je výroba. Maximálně může být zkonsumováno tolik, kolik bylo pro spotřebu vyrobeno. V kapitalistické společnosti však v důsledku existence kapitalistického soukromého vlastnictví výrobních prostředků, na němž je závislé rozdělování a tím i spotřeba, není mnohdy spotřebováno zdaleka to, co bylo pro spotřebu vyrobeno. Tato otázka souvisí s nespravedlivým rozdělováním výrobků a s jejich přisvojováním v rámci kapitalistické společnosti. Kdo vlastní výrobní prostředky, rozhoduje také o množství přisvojování výrobků k osobní spotřebě. A kapitalista, aby udržel maximální zisk, ničí část výrobků, určených pro společenskou spotřebu, jichž může být v určitém období nadbytek, neboť nechce připustit pokles cen u těchto druhů výrobků. (Toho jsme byli svědky v nedávné době na př. v USA, kde byli soukromými vlastníky znehodnocovány miliony litrů mléka.)

Má-li výrobní prostředky v rukou kapitalista, sám rozhoduje o přisvojování výrobků, sám si je také přisvojuje, aniž by je ovšem svou prací vytvářel. Výrobky v tomto případě byly vytvořeny těmi, jejichž pracovní sílu koupil — proletariátem. Avšak proletáři jako bezprostřední tvůrci — výrobci produktů výroby nemají na jejich přisvojení právo.

Jinak je tomu u drobných výrobců. Zde samostatně hospodařící rolník, řemeslník sám je vlastníkem výrobních prostředků, proto si také sám přisvojuje výrobky, které svou vlastní prací vytvořil.

I dělník v kapitalistické společnosti si přisvojuje. Vzniká otázka z čeho? Z průměrné ceny své námezdní práce. Tato cena se rovná „mzdovému minimu, t. j. sumě životních prostředků, nezbytně nutných, aby dělníka zachovaly při životě jako dělníka“.⁴ A co si přisvojuje? To, co stačí pouze k obnově jeho holého života.⁵ Nemůže si přisvojit to, co svou prací vytvořil.

Přisvojování produktů výroby je přímo závislé na přisvojení výrobních prostředků. Proto v buržoasní společnosti je hluboký rozpor mezi prací

⁴ *Marx-Engels*, Vybrané spisy I, Praha 1950, str. 40.

⁵ Tamtéž.

a kapitálem. Tento rozpor odstraňuje až socialistická revoluce, která s novým přisvojením výrobních prostředků dává novou formu též přisvojení produktů výroby. Nové výrobní poměry zdaleka neodstraňují „osobní přivlastňování výrobků práce za účelem obnovení bezprostředního života, přivlastňování, neponechávající žádný čistý přebytek, který by mohl vytvořit moc nad cizí prací“.⁶ Odstraňují pouze „nuzácký charakter tohoto přivlastňování, kdy dělník žije jenom proto, aby rozmnožil kapitál, a žije jen potud, pokud to vyžaduje zájem pracující třídy“.⁷ Tak v průběhu provedení socialistické revoluce vzniká nová ekonomická kategorie — osobní vlastnictví, odvozená (přisvojováním části výrobků pracujícími) od společenského, socialistického vlastnictví výrobních prostředků.

* * *

Zkoumáme-li rozbor osobního vlastnictví v pracích našich i sovětských autorů, vidíme, že docházejí k závěru, že osobní vlastnictví je nová kategorie socialistické ekonomiky, kategorie, která neexistovala v předsocialistických formacích.

Osobní vlastnictví je odvozeno a úzce spjata se společenským, socialistickým vlastnictvím. Osobní vlastnictví s sebou přinesl nový společenský řád, jehož smysl je vyjádřen základním ekonomickým zákonem socialismu: „Zajištění maximálního uspokojování neustále rostoucích materiálních a kulturních potřeb celé společnosti, nepřetržitým růstem a zdokonalováním socialistické výroby na základě nejvyšší techniky.“⁸ Tento základní ekonomický zákon socialismu platí pro každou společnost, která buduje nebo v budoucnosti teprve přejde k budování socialismu či komunismu. Každá socialistická společnost je zaměřena k neustálému zvyšování životní úrovně všech pracujících. Státní národohospodářské plány a rozpočty socialistických států ukazují nejlépe, jak obrovské prostředky dostávají občané každoročně na své materiální a kulturní potřeby. Přitom jestliže dnes je odměňován občan podle množství a jakosti své vykonané práce, směřuje hospodářská politika socialistických států ke svému konečnému cíli: dát každému pracujícímu plný dostatek materiálních statků podle jeho potřeb. Veškeré úsilí je zaměřeno na vybudování komunistické společnosti.

⁶ Marx-Engels, Vybrané spisy I, Praha 1950, str. 40.

⁷ Tamtéž.

⁸ Stalin, Ekonomické problémy socialismu v SSSR, Praha 1953, str. 40–41.

Je samozřejmé, že při plnění těchto obrovských úkolů se naráží neustále na řadu velikých obtíží, že dochází k chybám, že v některém období může dojít k dočasnému zastavení růstu nebo i snížení životní úrovně pracujících. Ale žádná z těchto překážek a obtíží nemůže zabránit progresivnímu naplňování a uskutečňování základního ekonomického zákona socialismu.

Socialistická společnost je naprosto protikladná svou podstatou a svými konečnými cíli všem předcházejícím společenským třídním formacím.

Vždyť zde existovaly a existují zcela jiné ekonomické zákony. Základním ekonomickým zákonem soudobého kapitalismu je „zajištění maximálního kapitalistického zisku vykořisťováním, zbídačováním a ožebračováním většiny obyvatelstva dané země, zotročováním a soustavným olupováním národů jiných zemí, zejména zaostalých zemí, a konečně válkami a militarizací národního hospodářství, využívanými k zajištění nejvyšších zisků“.⁹ Jde tu o zajištění zisků kapitalistů — vlastníků výrobních prostředků, přisvojováním výrobků cizí práce. Neboť, jak jsme již řekli, přisvojují si produkci výroby ti, kdož mají přisvojeny výrobní prostředky.

Naproti tomu přisvojil-li si v socialistické společnosti základní výrobní prostředky lid (a on jako výhradní vlastník je reprezentován dnes svým státem), musí zde existovat i jiné přisvojování výrobků, mající specifický charakter.

Lid je vlastním hospodářem ve svých státech. Sám si vládne. Sám o sebe pečuje. Sám svou práci v socialistickém průmyslu a kolektivní práci v družstvech zajišťuje rozkvět a sílu své země, rozvoj jejího bohatství a tím i zvýšení své životní úrovně. Práce jednotlivce je prací pro společnost i pro něho. Neexistuje zde rozpor mezi společností a jednotlivcem. Zájmy i cíle jsou totožné. „Proto se produkt práce rovněž dělí na dvě části: produkt pro sebe a produkt pro společnost.“¹⁰

Rozdělování výrobků ze společenského socialistického vlastnictví je spravedlivé a množství, které je za socialismu přisvojováno, je závislé na tom, jakou měrou se jednatelce zasloužil o růst a upevňování společenského vlastnictví. Bylo by ovšem naivní si myslet, že si pracující může za socialismu či komunismu přisvojit celou hodnotu své práce.

Otázkou této odměny se zabýval už Marx v „Poznámkách na okraj programu německé dělnické strany“ — v Kritice gothajského programu,

⁹ *Stalin*, Ekonomické problémy socialismu v SSSR, Praha 1953, str. 39.

¹⁰ Učebnice politické ekonomie, Praha 1955, str. 414.

kde rozebírá lasallovský požadavek „nezkráceného výtěžku práce“ a říká o něm: „Vezmeme-li výraz ‚výtěžek práce‘ zprvu ve smyslu produktu práce, pak je výtěžek družstevní práce úhrnným společenským produktem.

Od toho třeba odečíst:

Předně: úhradu spotřebovaných výrobních prostředků.

Za druhé: přírážku na rozšíření výroby.

Za třetí: rezervní nebo pojistný fond pro případ nehod, živelných pohrom atd.

Tyto srážky z ‚nezkráceného výtěžku práce‘ jsou hospodářsky nezbytné a jejich výše se stanoví podle daných prostředků a sil, zčásti počtem pravděpodobnosti, ale nelze je vůbec vykalkulovat na základě spravedlnosti.

Zbývá druhá část úhrnného produktu, určená k ukojení spotřeby.

Dříve než dojde k dělení mezi jednotlivce, sráží se z ní opět:

Předně: všeobecně správní výlohy, které nepatří k výrobě. Tato část bude hned zprvu velmi podstatně omezena v porovnání s dnešní společností a bude se zmenšovat tou měrou, jak se bude vyvíjet nová společnost.

Za druhé: To, co je určeno ke společnému ukojení potřeb, jako školy, zdravotní opatření atd.

Tato část hned z počátku značně poroste ve srovnání s dnešní společností a bude se zvětšovat tou měrou, jak se bude vyvíjet nová společnost.

Za třetí: fondy pro práce neschopné atd., zkrátka všechno, co dnes patří k tak zvané oficiální chudinské péči.

Teprve teď se dostáváme k ‚rozdělování‘, kterému program pod vlivem Lasallovým hloupě věnuje veškerou pozornost, totiž k té části spotřebních prostředků, která se rozděluje mezi jednotlivé výrobce, mezi družstva.“¹¹

Tak vzniká z přisvojení této konečné části osobní vlastnictví. Jeho odvozenost a souvislost s vlastnictvím společenským, socialistickým je zcela jasná. Tak „dostává jednotlivý výrobce — po srážkách — přesně to, co společnosti dává. To, co jí dal, je jeho individuální množství práce... Od společnosti dostane potvrzení, že dodal tolik a tolik práce (po srážce z jeho práce pro společné fondy), a na toto potvrzení si ze společenské zásoby vezme právě tolik spotřebních prostředků, kolik stojí stejné množství

¹¹ Marx-Engels, Kritika programů, Praha 1948, str. 40—41.

práce. Totéž množství práce, jaké dal společnosti v jedné formě, dostane zpátky v jiné formě.“¹²

Je jen jiná forma tohoto přivlastňování než ji viděl (a mohl vidět) Marx, forma, která vyplývá ze zachování zbožní výroby za socialismu. Zbožní výrobu bylo by možno odstranit tehdy, kdyby došlo k zespolčenštění všech výrobních prostředků. Takové podmínky pro zespolčenštění nebyly a nejsou zatím v žádném státě (snad s výjimkou Anglie), protože vedle koncentrace průmyslu je výroba v zemědělství rozdrobená mezi množství výrobců malých a středních rolníků-vlastníků, které nelze vyvlastnit jako kapitalisty v průmyslu a provést tak násilné zespolčenštění. Již Lenin ve svém spise „O naturální dani“ ukazoval na nutnost zachovat po určitou dobu zbožní výrobu, ukazoval na to, že „zákaz směny mezi průmyslem a zemědělstvím je neudržitelný... je nutno stůj co stůj rozvinout směnu zboží a nebát se kapitalismu, neboť jeho rámec jsme vymezili (vyvlastněním statkářů a buržoasie v národním hospodářství, dělnicko-rolnickou vládou v politice) dost úzce“.¹³

Zbožní výroba a obrat zboží byly v sovětském státě zachovány i po vítězství socialismu, do současné doby, protože zde existují dvě formy socialistického vlastnictví: státní (všelidové) a družstevně kolchozní; tím existuje i dvojí výroba, stát disponuje svou výrobou jako vlastník, i každý kolchoz je vlastníkem kolchozníky vyrobené produkce. Protože „kolchozy nechtějí zcizovat své produkty jinak než v podobě zboží, za něž chtějí dostat směnu zboží, jež potřebují“¹⁴ a tato směna se děje koupí a prodejem, proto „zbožní výroba a obrat zboží jsou u nás v současné době právě tak nezbytné jako byly, řekněme, tak před 30 lety, kdy Lenin vyhlásil nutnost všestranného rozvinutí obratu zboží“.¹⁵

Tímto způsobem vytváří také občan v socialistické společnosti svůj základní fond osobního vlastnictví.

Za svou práci v socialistickém hospodářství nedostává poukázky, aby si za ně mohl vybrat „ze společenské zásoby právě tolik společenských produktů, kolik stojí stejné množství práce“, ale mzdu, pracovní důchod (samozřejmě, že jejich výše je měřena jinak ve státním, jinak v družstevním sektoru, ale podle stejného socialistického principu odměňování

¹² Marx-Engels, Kritika programů, Praha 1948, str. 41–42.

¹³ Lenin, Vybrané spisy II, Praha 1951, str. 692.

¹⁴ Stalin, Ekonomické problémy socialismu v SSSR, Praha 1953, str. 18.

¹⁵ Tamtéž, str. 18.

v rámci daného kolektivu). Tato mzda (pracovní důchod ve formě peněžní) se stává základním objektem jeho osobního vlastnictví, předpokladem pro získání dalších objektů osobního vlastnictví cestou směny, směny koupí a prodejem těch výrobků, které potřebuje ke své spotřebě. Tak se vytváří základní fond jeho osobního vlastnictví.

Mzdu (pracovní důchod) obdrží za vykonanou práci. Práce v socialistickém sektoru je tak základní podmínkou vzniku osobního vlastnictví občanů. Je zdrojem osobního vlastnictví. V těchto případech je práce bezprostředně zdrojem osobního vlastnictví.

Část výrobků si stát (společnost) ponechává, jak jsme viděli, za různým účelem; je to ta část, kterou sověští autoři učebnice politické ekonomie nazývají „produkt pro společnost“. Ovšem i tento produkt pro společnost byl vytvořen prací občana. Z této státem (společností) ponechávané části výrobků se dostává však část spotřebních předmětů do osobního vlastnictví občanů cestou organisovaného rozdělování národního důchodu těm, kteří nejsou schopni pracovat nebo potřebují materiální pomoc.¹⁶ Sovětská autorka Chalfina uvádí ve své práci „Pravo ličnoj sobstvennosti“, že jde na př. o pense válečných invalidů, pense rodin a dětí po padlých ve válce, pense práce neschopných, o podpory matkám s mnoha dětmi a podobně.

V těchto případech (u uvedených osob) nepochybně nejde o pracovní původ objektů osobního vlastnictví. Přesto však zde na druhé straně je zcela jasná odvozenost a souvislost se společenským, socialistickým vlastnictvím. Vždyť část spotřebních předmětů, která se touto cestou dostává do jejich vlastnictví, byla vytvořena, jako celá produkce, pracovním kolektivem společnosti, prací občanů v socialistickém národním hospodářství. Že i touto cestou budou přicházet produkty zespolečenštěné výroby do rukou pracujících, to už předpokládali zakladatelé vědeckého komunismu, jak jsme ukázali výše.

Dostáváme se k otázce, jak tedy charakterisovat osobní vlastnictví jako ekonomickou kategorii. Z výkladu, který jsme učinili o obsahu osobního vlastnictví, vyplývá, že můžeme charakterisovat osobní vlastnictví jako státem (společností) organisované individuální spotřebitelské přisvojování části produktů výroby ze společenského, socialistického vlastnictví, vyplývající z práce občana v socialistickém národním hospodářství.¹⁷

¹⁶ Srv. Chalfina, Pravo ličnoj sobstvennosti graždan v SSSR, Moskva 1955, str. 11.

¹⁷ Srv. Colotka, Osobné vlastnictvo, Bratislava 1956, str. 8, 17.

II.

Osobní vlastnictví a osobní majetek

Domnívám se, že je třeba přesně rozlišovat mezi osobním vlastnictvím jako společenským výrobním vztahem a mezi objektem tohoto vztahu (osobním majetkem). Prof. Dr. Knapp píše v XI. kapitole své práce „Vlastnictví v lidové demokracii“: „§ 105 obč. zák. mluví již řečí jasnou a pochybnost nevzbuzující. § 105 obč. zák. přesně rozlišuje mezi osobním vlastnictvím (jakožto právním poměrem) a osobním majetkem (jakožto objektem tohoto právního poměru).“¹⁸ Přitom musíme rozumět, že právní poměr (vztah) osobního vlastnictví je pouze právním zakotvením společenského výrobního vztahu osobního vlastnictví, čili zakotvením, právním utvrzením společenského výrobního vztahu osobního vlastnictví.

Toto rozlišování je důležité zejména proto, že osobní majetek (jako objekt vlastnického vztahu) zde existoval už před vznikem osobního vlastnictví, před vznikem společenského, socialistického státu, před socialistickou revolucí.

K výkladu tohoto tvrzení je nejprve třeba si ujasnit pojem osobního majetku. Co rozumět osobním majetkem? Dospěl jsem k závěru, podle něhož lze říci, že osobní majetek je *souhrn věcí sloužících k uspokojování osobní a domácí spotřeby*. Domnívám se, že takto existuje osobní majetek i jako objekt soukromého vlastnictví, že tedy existuje jako objekt několika vlastnických vztahů, pro něž je charakteristické individuální přisvojování za účelem spotřeby (pokud jde o objekt). V této souvislosti, než přikročíme k dalšímu výkladu, je třeba se zmínit o tom, že mnohdy se nerozlišuje mezi osobním vlastnictvím (jakožto vztahem) a osobním majetkem (jako objektem). „Nikoli, osobní vlastnictví spotřebních předmětů a nástrojů jsme u rolníků nikdy nezrušili. Zrušili jsme soukromé vlastnictví k půdě.“¹⁹ „Jako všeobecné pravidlo zabezpečovalo maximum 10.000 rublů to, že bylo děděno výhradně osobní vlastnictví,“²⁰ a tak podobně. Ovšem právě tyto citáty mě vedou k závěru, zkoumáme-li souvislosti, ve kterých byly řečeny (ještě o nich budeme dále podrobně

¹⁸ Knapp, Vlastnictví v lidové demokracii, Praha 1952, str. 369.

¹⁹ Lenin, Spisy, sv. 33, Praha 1955, str. 60.

²⁰ Dějiny sovětského občanského práva, Praha 1952, str. 438.

mluvit spolu s otázkou vzniku osobního vlastnictví v SSSR jako právního institutu), že jsou tím míněny *objekty* — t. j. osobní majetek, věci sloužící k uspokojování osobní a domácí spotřeby a že v obou uváděných příkladech jde o *vztah* soukromého vlastnictví. Soukromé vlastnictví má dva druhy objektů:

A) Základní druh, t. j. výrobní prostředky a nástroje, které slouží nebo mohou sloužit k vykořisťování, část (podstaná) výrobků cizí nebo vlastní práce, určená pro směnu.

B) Vedlejší druh — věci osobní a domácí spotřeby — t. j. osobní majetek, který si:

a) kapitalista nechává z části přisvojených výrobků (nebo jinak řečeno zčásti přisvojené nadhodnoty), pro osobní a domácí konsumpci;

b) právě tak si určitou část ponechává drobný výrobce z výrobků, které vytvořil vlastní prací k stejnému účelu,

c) konečně jde o majetek, který získává námezdně pracující za prodej své pracovní síly a který zpravidla stačí pouze k obnově jeho pracovní síly a zdaleka není protihodnotou jeho vykonané práce.

Samozřejmě, pokud jde o kvantitu tohoto majetku, je značný rozdíl mezi osobním majetkem kapitalisty a proletáře. Další diametrální rozdíl je ve vzniku tohoto majetku (u kapitalisty je součástí přisvojené nadhodnoty, nabyté z vykořisťování, u proletáře je nuzáckou odměnou za prodej jeho pracovní síly).

Na druhé straně *podstatné rysy* tohoto majetku za kapitalismu jsou stejné u kapitalisty, malovýrobce i proletáře. U každého z nich je tento majetek odvozen ze soukromovlastnických vztahů, je vázán na kapitalistický způsob výroby. Tento majetek vzniká, existuje a zaniká v rámci kapitalistického výrobního způsobu, při čemž na rozdíl od výrobních prostředků a ostatních produktů výroby je pro osobní majetek charakteristické to, že slouží osobní a domácí spotřebě.

Někdy se hovoří o tom, že majetek proletáře v kapitalismu je osobním vlastnictvím. Domníváme se, že už ten fakt, že vlastnictví proletáře, čili jeho přisvojování, je podmíněno existencí kapitalistického soukromého vlastnictví, od něho odvozené a na něm závislé, vylučuje takovéto pojmání. Vždyť je zásadní protiklad v přisvojování výrobků sloužících k spotřebě v rámci kapitalistických výrobních vztahů a v rámci socialistických výrobních vztahů. Nazývání osobního majetku proletáře v kapitalismu osobním vlastnictvím plyne podle nás z toho, že se nerozlišovalo v tomto

případě mezi osobním vlastnictvím jako vztahem a osobním majetkem jako objektem vztahu.

Dalším podstatným důvodem, proč tento osobní majetek za kapitalismu nelze nazývat osobním vlastnictvím (ve smyslu ekonomické kategorie), je ten fakt, že tento osobní majetek, a to u každého (i když s hlediska jeho kvantity zejména u kapitalisty), se může dostat velmi snadno do kategorie výrobních prostředků cestou jeho směny a stát se tak nástrojem vykořisťování. Přitom jsme si vědomi toho, že vlastnictví dělníka k věcem osobní a domácí spotřeby se prakticky neproměňuje a ani nemůže dost dobře proměnit ve vlastnictví k výrobním prostředkům, protože jeho osobní majetek jako objekt tohoto vlastnictví je nepatrný a těžko vyměnitelný za výrobní prostředky. Ale možnost zde existuje, i když je vykořisťovatelskými výrobními vztahy zatlačována do pozadí a není proto téměř viditelná. Konečně potvrzení tohoto stanoviska bychom jistě našli v historii kapitalistické společnosti, kdy se mizivému počtu dělníků — námezdně pracujících — podařilo vymanit se ze svého postavení, z postavení své třídy, a dostat se mezi výrobce, mezi majitele výrobních prostředků. Je samozřejmé, že každý takovýto *atypický* případ byl a je zneužíván propagační mašinerií buržoasních států k obhajobě existujícího výrobního systému, k obhajobě existujících kapitalistických, na vykořisťování založených, výrobních vztahů. Nicméně „nemožnost přeměny prací získaného vlastnictví na kapitalistické vlastnictví“²¹ v kapitalistické společnosti neexistuje: „Vlastnictví námezdního pracovníka je proto soukromým vlastnictvím, neboť vzniká prodejem pracovní síly, je zaměnitelné za vykořisťovatelské vlastnictví, neboť je produktem anarchistického hospodaření zbožím za kapitalismu.“²²

* * *

Po uchopení politické moci dělnickou třídou v socialistické revoluci počíná proces rozbíjení staré ekonomické soustavy, založené na soukromém (zejména kapitalistickém) vlastnictví výrobních prostředků, a vytváří se nové, socialistické výrobní vztahy, založené na společenském, socialistickém vlastnictví výrobních prostředků. K vytvoření nových socialistických výrobních vztahů dochází zespolečněním výrobních prostředků jiným způsobem u kapitalistických vlastníků, jinak u drobných výrobců.

²¹ Eörsi, Vývin vlastníckého práva, Bratislava 1953, str. 48.

²² Tamtéž, str. 49.

V prvním případě dochází k zespolečenštění prostředků, na nichž jsou založeny nové výrobní vztahy, vyvlastněním (znárodněním) kapitalistického vlastnictví a jeho převedením zpravidla do státního socialistického vlastnictví (zespolečenštěné výrobní prostředky se stávají majetkem všeho lidu).

V druhém případě se zespolečenštění provádí dobrovolnou cestou. Drobní výrobci (malí a střední rolníci, řemeslníci) se dobrovolně rozhodují ke vstupu do kolektivních hospodářství (zemědělských a jiných výrobních družstev) a dobrovolně při vstupu souhlasí i se zespolečenštěním toho jejich majetku, který podle stanov družstev, do kterých se rozhodli vstoupit (při čemž samozřejmě jejich přijetí je podmíněno souhlasem kompetentního družstevního orgánu), zespolečenštění podléhá.

Zespolečenštění výrobních prostředků, jež vytváří ekonomický základ nové společnosti, není ovšem otázkou nějakého jednorázového aktu, krátkého časového údobí, nýbrž zahrnuje celou etapu přechodného období mezi kapitalismem a socialismem. Je dovršeno až úplným vítězstvím socialistické hospodářské soustavy, konečnou likvidací soukromého vlastnictví výrobních prostředků.

Postupně se zespolečenštěním výrobních prostředků a jejich rozšiřováním socialistickou reprodukcí se vytváří i nové rozdělování výrobků v rámci socialistické hospodářské soustavy. Novému rozdělování a na něm závislému přisvojování si výrobků odpovídá i nově se tvořící ekonomická kategorie osobního vlastnictví, odvozená, jak jsme ukázali, z individuálního přisvojování výrobků ze společenského, socialistického vlastnictví.

Z faktu, že zespolečenštění zahrnuje celou historickou etapu, plyne, že vedle přisvojování si výrobků, odvozeného od společenského, socialistického vlastnictví v období na přechodu od kapitalismu k socialismu, existuje i jiné přisvojování, odvozené od dosavadního existujícího soukromého vlastnictví výrobních prostředků. Tak je osobní vlastnictví v přechodném období pouze jednou z forem individuálního přisvojování, jednou z forem individuálního vlastnictví občanů k předmětům spotřeby.²³

„V podmínkách budování socialismu jen část společenského produktu — výsledek činnosti socialistických organizací — vchází do fondu osobní spotřeby pracujících pomocí organisovaného rozdělování. Značnou část produkce národního hospodářství společnost nerozděluje organisovaně:

²³ Srv. *Chalfina*, Pravo ličnoj sobstvennosti graždan v SSSR, Moskva 1955, str. 12.

část spotřebních předmětů se dostává k drobným vlastníkům, kteří obhospodařují pracovní soukromé hospodářství, jako výsledek jejich výrobní činnosti, část se dostává pracujícím jako náhrada za jejich práci v soukromém hospodářství nebo v koncesních podnicích, část k soukromým vlastníkům jako výsledek činnosti jejich podniků.“²⁴

Z tohoto našeho výkladu plyne, že v přechodném období mezi kapitalismem a socialismem vzniká osobní majetek jako objekt vztahu osobního vlastnictví a též ještě jako objekt vztahu soukromého vlastnictví, protože socialistické výrobní vztahy nejsou ještě výlučné. Proti kapitalistické společnosti se stává v socialistickém státě osobní majetek objektem nového vlastnického vztahu, objektem osobního vlastnictví odvozeného od společenského socialistického vlastnictví. Vznik, existence a růst tohoto majetku je spjat se socialistickou výrobou, jejímž cílem, jak jsme ukázali výše, je vytvoření dostatečného fondu osobního majetku, zajištění maximálního uspokojování materiálních a kulturních potřeb společnosti a tím i každého jejího člena.

Mimo skutečnost, že osobní majetek v socialistické společnosti v přechodném období vzniká jako objekt dvou vlastnických vztahů, zůstává ve vlastnictví občanů majetek, nabytý ze spotřebitelského přisvojení ještě ve staré kapitalistické společnosti. Osobní majetek (věci osobní a domácí spotřeby) se žádnému vlastníku *nezespolečenšťuje*, zůstává nadále ve vlastnictví. Přitom stát nezkoumá původ tohoto osobního majetku. To znamená, že osobní majetek zůstává zachován ve vlastnictví všem občanům i bývalým vykořisťovatelům, jejichž výrobní prostředky byly zespolečenštěny. Přitom u těchto bývalých kapitalistů jde nesporně o osobní majetek nabytý přisvojením si části nadhodnoty k domácí a osobní spotřebě. Domníváme se proto, že u *tohoto* majetku, který je složen z věcí nenabytých prací, musí být jeho výše ohraničena co do rozsahu. Rozsah tohoto osobního majetku je dán podle nás normální (průměrnou) životní úroveň členů společnosti daného socialistického státu. Až do této výše pak zákonodárství chrání stejnou měrou majetek každého občana, ať jeho původ je jakýkoliv. *Nad tuto výši je třeba na osobní majetek kapitalisty uplatnit stejná hlediska jako na soukromé vlastnictví výrobních prostředků.* Přitom nelze v takovémto případě stanovit pevnou výši, kdy osobní majetek u bývalého kapitalisty je přiměřený a kdy nepřiměřený průměr-

²⁴ Chalfina, Pravo ličnoj sobstvennosti graždan v SSSR, Moskva 1955, str. 12.

né životní úrovni členů společnosti. To závisí vždy na konkrétní společenské situaci určitého státu.

Nad tuto výši chrání zákonodárství socialistického státu osobní majetek nabytý prací, při čemž je lhostejné, zda byl získán prací v socialistickém sektoru, založeném na společenském vlastnictví výrobních prostředků, nebo v nesocialistickém, založeném na soukromém vlastnictví prostředků.

Toto naše stanovisko chceme nyní dokumentovat na některých příkladech. Tak několik měsíců po Říjnové revoluci 4. května 1918 byl v Ruské sovětské federativní socialistické republice vydán dekret „o zrušení dědění“. Podle čl. 9 tohoto dekretu byl připuštěn převod majetku zemřelého, pokud svou hodnotou nepřevyšoval 10.000 rublů (při tom do tohoto majetku náležely usedlost, domácí zařízení a výrobní předměty hospodářství založeného na vlastní práci) do bezprostřední správy a dispozice manžela, předků a potomků a bratrů a sester. Z tohoto ustanovení plyne, že pokud jde o výrobní prostředky, bylo možné dědění jen v těch případech, kde hospodářství bylo založeno na osobní práci, tedy pokud tento majetek měl pracovní původ. Majetek osobní a domácí spotřeby do hodnoty 10 tisíc rublů přecházel na dědice (dekret hovoří pouze o převodu do bezprostřední správy a dispozice), což se vztahovalo v určitých mezích na každý majetek. Pokud jde však o hospodářství založené na vlastní práci, mělo pro dědění velký význam nařízení lid. komisiariátu spravedlnosti ze dne 21. V. 1919 „O používání čl. 9 dekretu o zrušení dědění“. V tomto nařízení se prohlašovalo, že „nelze používat hranice hodnoty zanechaného majetku 10.000 rublů na hospodářství založená na vlastní práci, která mají přejít do přímé správy a dispozice příbuzných zemřelého bez ohledu na to, zda hodnota těchto hospodářství převyšuje 10.000 rublů či nikoli“.²⁵

Ja jasné, že zákonodárce chtěl zabezpečit dědění majetku nabytého prací. Proto také limit 10.000 rublů jako maximální hranice nebyl nějakou nepřekonatelnou stěnou. Z toho důvodu výše jmenované nařízení lidového komisiariátu spravedlnosti obsahuje, že se hranice 10.000 rublů nemá používat na hospodářství založené na vlastní práci. Šlo o to zamezit (pokud ještě existovalo) dědění kapitalistického soukromého vlastnictví.

Právě tak občanskoprávní zákonodárství na počátku nové hospodářské politiky (usnesení „O základních majetkových právech občanů“, občan-

²⁵ Dějiny sovětského občanského práva, Praha 1952, str. 437.

ský zákoník RSFSR z r. 1922, podle nichž se připouštělo dědění zanechaného majetku do 10.000 rublů ve zlatě) připouštělo do této výše přechod každého majetku.

„Jinak bylo zachování maxima 10.000 rublů zaměřeno na to, aby se zabránilo zachování vlastnictví po několik generací. Zároveň bylo zavedení maxima u zůstavitelova majetku spolu s omezením dědiců ze zákona a i ze závěti na úzký okruh zaměřeno na to, aby se zabránilo tvoření velkého soukromokapitalistického vlastnictví tím, že by byl v jedné ruce soustřeďován ne jeden, nýbrž i několik zůstavitelových majetků značné hodnoty. Soukromé vlastnictví bylo touto úpravou vtěsnáno do rámce, který odpovídal hospodářské politice sovětského státu v daném jeho vývojovém období.“²⁶

Z toho, co jsme řekli, je vidět, že nemůžeme tvrdit, že sovětský stát zde chrání víc osobní vlastnictví, respektive jeho objekty, jak se to snaží dokázat Peter Colotka ve své práci „Osobné vlastnictví“,²⁷ kde na str. 71 říká: „Konečně, když zvážíme uvedenou maximální hranici, je víc než zřejmé, že ustanovení čl. 9 dekretu ‚O zrušení dědění‘ z 21. dubna 1918²⁸ a jiné předpisy s ním související, které vlastně uvedenou maximální hranici zavedly, sloužilo především na ochranu osobního vlastnictví.“ Colotka nemá pravdu a to z několika důvodů. Za prvé tento dekret chránil do hodnoty 10.000 rublů každý majetek občana (pokud šlo o výrobní prostředky, byl-li nabyt prací). Za druhé pokud tento majetek měl pracovní původ, byl dekretem (resp. nařízením lid. komisariátu spravedlnosti z 21. V. 1919 „O používání čl. 9 dekretu o zrušení dědění“) chráněn nad tuto hranici, čili chránilo se vlastnictví nabyté prací a později (v počátečním období Nepu) i „soukromé vlastnictví osob, které se podílejí na rozvoji výrobních sil země“,²⁹ samozřejmě v přesně ohraničeném značně úzkém rámci.

Československý zákonodárce v ústavě 9. května nechrání taktéž nějakým zvláštním způsobem osobní vlastnictví (v naší zemi, jak ukážeme později, v době přijetí ústavy už nesporně — jako ekonomická kategorie

²⁶ Dějiny sovětského občanského práva, Praha 1952, str. 443.

²⁷ Srv. Colotka, Osobné vlastnictví I, Bratislava 1956, str. 70–72.

²⁸ Rozdíl v datech vydání dekretu „o zrušení dědění“, která používáme my (4. V. 1918) a Colotka (21. IV. 1918), je pouze zdánlivý. Datum 21. IV. 1918 je podle starého ruského kalendáře, 4. V. 1918 je podle nového kalendáře.

²⁹ Dějiny sovětského občanského práva, Praha 1952, str. 441.

— existující), ale osobní majetek občanů. Z formulace příslušného § 158 naší ústavy vyplývá, že zákonodárce má na mysli osobní majetek jako objekt soukromého vlastnictví. Přitom v § 158 odst. 2 se stanoví příkladmo okruh předmětů tohoto majetku: „Osobní majetek občanů je nedotknutelný. Toto ustanovení se týká zejména předmětů domácí a osobní spotřeby, rodinných domků a úspor nabytých prací, jakož i dědického práva na ně.“ Jsou chráněny tedy věci domácí a osobní spotřeby a rodinné domky, ať původ jejich nabytí je jakýkoliv, t. j. nemusí jít o nabytí odvozené pouze od společenského, socialistického vlastnictví, t. j. o věci nabyté prací v socialistickém sektoru, ani o věci, nabyté prací mimo něj. To znamená, že nedotknutelný je i osobní majetek kapitalisty (ev. bývalého kapitalisty).

Mimo tyto předměty, které chrání zákonodárce stejnou měrou, bez ohledu na jejich původ, chrání též úspory nabyté prací. U úspor se tedy bezpodmínečně vyžaduje, aby byly nabyty poctivou prací občana. Při tom nerozhoduje, zda tyto úspory jsou výsledkem práce občana v socialistickém či nesocialistickém sektoru národního hospodářství, čili došlo-li k jejich přisvojení v rámci socialistických výrobních vztahů a z nich vyplývajících organizovaného rozdělování či v rámci výrobních vztahů, které jsou pozůstatkem předcházejícího kapitalistického období vývoje naší společnosti.

Celý náš dosavadní výklad v této kapitole směřoval k tomu, že je potřeba rozlišovat mezi osobním vlastnictvím a osobním majetkem. Pro osobní majetek se nevyžaduje pracovní původ, tento majetek existuje jako objekt jak osobního vlastnictví, tak vlastnictví soukromého. Osobní majetek charakterizuje jeho spotřební charakter.

Vzniká dále otázka, zda pro osobní majetek jako objekt osobního vlastnictví je charakteristický pracovní původ. Máme za to, že ano, i když, jak jsme ukázali výše, část osobního majetku se dostává do osobního vlastnictví občana cestou rozdělování části společenské produkce jinak než odměnou za práci (pense, odměny, stipendia a pod.).

Hlavním charakteristickým rysem osobního majetku jako objektu osobního vlastnictví (vedle neúplného, ale důležitého rysu, kterým je pracovní původ) je *odvozenost od společenského socialistického vlastnictví*. „Osobní vlastnictví je odvozeno od socialistického vlastnictví a je s ním nerozlučně spojeno.“³⁰ „Osobní vlastnictví se rozvíjí v nerozlučné sou-

³⁰ Učebnice sovětského občanského práva I, Praha 1953, str. 346.

vislosti se socialistickým vlastnictvím výrobních prostředků.“³¹ „Osobní vlastnictví je v souladu s požadavky základního ekonomického zákona socialismu nerozlučně spjata s vlastnictvím socialistickým. Rozvoj osobního vlastnictví je podmíněn rozvojem vlastnictví socialistického.“³² „Osobní vlastnictví je za socialismu nerozlučně spjata se společenským vlastnictvím jako svým základem. S rozmnožováním společenského vlastnictví, s růstem národního bohatství plyne na uspokojování osobních potřeb pracovníků socialistické společnosti stále větší množství výrobků.“³³ Podle nás právě tento rys odlišuje osobní majetek jako objekt osobního vlastnictví od osobního majetku jako objektu soukromého vlastnictví.

Pravdu mají autoři učebnice čsl. občanského práva, když tvrdí: „V přechodném období od kapitalismu k socialismu... nejsou a nemohou pocházet veškeré předměty osobní spotřeby u všech lidí z jejich pracovní mzdy. Bývalý kapitalista, který dnes pracuje za mzdu, má jistě ve svém vlastnictví mnoho předmětů osobní spotřeby, jež nakoupil ze zkonsumované části přisvojené nadhodnoty.“³⁴ Souhlasíme plně s uvedenými vývody. A nejen to. Ani *po přechodném období*, jak jsme ukázali výše, nebudou veškeré předměty osobní spotřeby u všech lidí pocházet z jejich pracovní mzdy.

I po vybudování socialismu, resp. komunismu rozdělí stát (společnost) určitou část výrobků do fondu osobního majetku občanů bez jejich pracovní účasti v socialistickém hospodářství. Nepůjde tedy o osobní majetek nabytý prací. (Důchody a pense pracovní neschopných, přestárých, stipendia, různé podpory a pod.) Půjde však v každém případě o výlučnou odvozenost tohoto majetku od společenského, socialistického vlastnictví.

Avšak nesouhlasíme s formulací té části kapitoly jmenované učebnice, pojednávající o osobním vlastnictví, kde se říká: „Rozhodující je skutečnost, že tyto předměty nemohou být ani v rukou bývalého kapitalisty výrobními prostředky, tedy prostředky k vykořisťování pracovní síly, nemohou tedy vstoupit do onoho společenského vztahu, který by je ihned proměnil v soukromé vlastnictví. Proto ani právně nemohou být

³¹ Knap, Vlastnictví v lidové demokracii, Praha 1952, str. 365.

³² Učebnice čs. občanského a rodinného práva I, Praha 1955, str. 370.

³³ Učebnice politické ekonomie, Praha 1955, str. 413.

³⁴ Učebnice čs. občanského a rodinného práva I, Praha 1955, str. 370.

předmětem jiného druhu vlastnictví než osobního vlastnictví.“³⁵ Je pravda, že tyto spotřební předměty jsou v plném souladu s obsahem čl. 105 občanského zákoníka. Proto i když jako ekonomické kategorie vznikly přisvojením nadhodnoty k spotřebě vlastníka (jako osobní majetek soukromého vlastnictví), pokud je užívá pracující kapitalista (bývalý kapitalista) k účelu spotřebnímu, k němuž jsou určeny, a pokud nepřesahují rámec společenské úrovně (pokud osobní spotřeba kapitalisty nepřevyšuje průměrnou spotřebu ostatních členů společnosti), je chráněn tento majetek stejnou měrou jako osobní majetek, který je objektem osobního vlastnictví, t. j. je odvozen od společenského, socialistického vlastnictví. Jakmile by jej však bývalý kapitalista chtěl na příklad darovat ještě existujícímu kapitalistovi (na př. synovi-kulakovi, který by jejich prodejem mohl najmout pracovní sílu) — mohly by se přece jen touto cestou dostat do „onoho společenského vztahu, který by je ihned přeměnil v soukromé vlastnictví“.³⁶ Pravda je, že toto lze udělat s kterýmkoliv majetkem, i s tím, který je nabyt prací. Jde tedy o možnost, která však v přechodném období není vyloučena, dokud vlastnictví soukromé (i když přesně ohraničené a zatlačované míře) existuje.

Osobní majetek bývalého kapitalisty je rovnocenný s majetkem jiného občana, který jej nabyt prací, co do právní ochrany do určité výše, ale ne co do vzniku, kdy jde o dvě různé ekonomické kategorie. Toto rozlišování osobního majetku co do vzniku jako objektu dvou různých vztahů někdy má ovšem právní význam. Plně souhlasím s názory autorů učebnice občanského a rodinného práva, když říkají: „Třídní použití tohoto objektivního měřítko (to znamená, zda osobní spotřeba těch či oněch věcí není v konkrétní situaci v rozporu se zájmy společnosti) umožňuje, aby věci velké ceny (na př. luxusní automobil býv. kapitalisty) nebo věci nepřiměřeného počtu (nadměrný počet koberců v bytě bývalého kapitalisty a pod.) nebyly považovány za předměty osobního vlastnictví, byt byly určeny pro osobní spotřebu. Takovéto věci budou přesto předmětem vlastnictví soukromého, neboť jsou objektivně osobní spotřebě svého vlastníka (bývalého kapitalisty) nepřiměřené.“³⁷ Na druhé straně ovšem, bude-li luxusní automobil vlastnit vynikající pracovník, dejme tomu dělník-zlepšovatel, nebo bude-li on mít ve vlastnictví třeba deset per-

³⁵ Učebnice čs. občanského a rodinného práva I, Praha 1955, str. 371.

³⁶ Tamtéž.

³⁷ Tamtéž, str. 376.

ských koberců, protože o takovéto věci bude mít zájem, nebude tyto objekty (tento jeho osobní majetek) zdaleka nikdo nazývat vlastnictvím soukromým.

Přitom se však učebnice čsl. občanského a rodinného práva nezabývá věcmi sloužícími osobní a domácí spotřebě, které vlastní u nás ještě existující kapitalisté (na př. kulaci), jejichž původ je jistě obdobný původu věcí sloužících k osobní a domácí spotřebě kapitalistů za existence kapitalistické společnosti. Právě tak se učebnice nezabývá věcmi, sloužícími k osobní a domácí spotřebě (osobním majetkem) u drobných výrobců (malých a středních rolníků a řemeslníků), kteří se ještě nerozhodli pro družstevní kolektivní hospodaření. Máme za to, že s hlediska ekonomických kategorií jde o osobní majetek, který je objektem soukromého vlastnictví, i když, jako u osobního majetku bývalého kapitalisty, naše zákonodárství chrání tento osobní majetek soukromých vlastníků jako osobní vlastnictví.

Vraťme se nyní k osobnímu majetku bývalého kapitalisty. Je faktem, že řada bývalých kapitalistů pracuje nyní v socialistickém sektoru národního hospodářství (v SSSR výlučně) a tak získává majetek, kde je mimo pochybnost pracovní původ jeho nabytí.

Tento jeho majetek, svým původem nový, je jistě objektem osobního vlastnictví. Protože má ve svém vlastnictví ještě majetek nenabytý prací, ale získaný vykořisťováním (který mu zůstal po zespolečenštění jeho majetku a byl objektem vlastnictví soukromého), dochází k promísení majetku jednak nabytého prací v socialistickém sektoru a jednak získaného z vykořisťování. Obojí majetek (ve smyslu jeho vzniku) má spotřební charakter, není určen k vykořisťování. Domníváme se, že při zespolečenšťování jeho majetku má velký význam oddělení věcí, které sloužily k osobní a domácí spotřebě. Je třeba určit, pokud až tyto věci (jaké jejich množství) nepřevyšují normální společenskou míru spotřeby, a tyto pak ponechat dál ve vlastnictví kapitalisty. Ostatní osobní majetek, i když sloužil k osobní a domácí spotřebě, zespolečenštit spolu s výrobními prostředky. Tedy oddělení osobního majetku u kapitalisty (věcí sloužících k osobní a domácí spotřebě v míře nepřevyšující průměrnou společenskou spotřebu) od výrobních prostředků má s hlediska teorie i praxe rozhodující význam *při zespolečenšťování* majetku a *po provedení zespolečenštění* (pokud toto bylo provedeno správně s hlediska kvantity i kvality — t. j. celkové ceny zanechaného nezespolečenštěného majetku, aby nadměrně nepřevy-

šoval normální míru společenské spotřeby) je bezvýznamné, pokud jde o jeho právní ochranu. Tento majetek je chráněn zpravidla stejně jako majetek, který je v *osobním vlastnictví*, čili *v tomto smyslu dochází k totožnosti tohoto majetku s osobním vlastnictvím v právních normách, stává se osobním vlastnictvím* a jedině v tomto smyslu můžeme o tomto majetku jako o osobním vlastnictví hovořit (na př. při výkladu § 105 našeho občanského zákona při srovnání s ustavením § 158 naší ústavy). Tím se stává právní institut osobního vlastnictví u nás širším pojmem, než osobní vlastnictví jako ekonomická kategorie. To znamená, že tyto pojmy (ekonomický a právní) se zcela nekryjí.

Přitom socialistický stát v přechodném období chrání i ostatní majetek občana, t. j. majetek sloužící k soukromé výrobě. Tato ochrana, zejména pokud jde o rozsah tohoto majetku, je v různých vývojových etapách přechodného období v jednotlivých socialistických státech různá a vychází vždy z konkrétní situace daného státu. Protože úkolem socialistických států je zajistit úplné vítězství socialistické hospodářské soustavy a definitivní, úplnou likvidaci soukromého vlastnictví, je připuštěn a chráněn tento majetek jen v takové výši, jak je to nezbytné vzhledem k politické a hospodářské situaci daného státu v určité etapě. S tohoto hlediska má připuštění soukromého vlastnictví v socialistickém státě přechodného období vždy jen a jen *dočasný* charakter.

III.

Vznik osobního vlastnictví v SSSR a ČSR

V naší práci jsme již ukázali, že osobní vlastnictví je úzce spjato se společenským, socialistickým vlastnictvím. Ukázali jsme, že osobní vlastnictví jako ekonomická kategorie je odvozeno od společenského, socialistického vlastnictví, že jde o státem (společností) organisované individuální spotřebitelské přisvojování části produktů výroby ze společenského, socialistického vlastnictví.

Z toho, co jsme řekli, plyne, že osobní vlastnictví vzniká v nerozlučné souvislosti se společenským, socialistickým vlastnictvím, spolu se vznikem tohoto vlastnictví.

Přitom, zkoumáme-li základní ekonomický zákon socialismu, t. j.

zajištění maximálního uspokojování neustále rostoucích materiálních a kulturních potřeb celé společnosti nepřetržitým růstem a zdokonalováním socialistické výroby na základě nejvyšší techniky, vidíme, že zajištění maximálních materiálních a kulturních potřeb je *cílem*. Celé snažení socialistické společnosti je zaměřeno k tomuto cíli, na jehož vrcholu se uskuteční zásada komunismu: Každý podle svých schopností, *každému podle jeho potřeb*. Čili: Cílem je zajistit co nejširší okruh objektů osobního vlastnictví občana, takový okruh, který bude plně uspokojovat jeho materiální a kulturní potřeby.

K splnění tohoto úkolu si socialistická společnost vytváří socialistické výrobní vztahy, jejichž základem je společenské socialistické vlastnictví výrobních prostředků. To znamená, že ekonomický základ socialistické společnosti — socialistická hospodářská soustava a socialistické vlastnictví výrobních prostředků — nejsou nějakou samoučelnou novotou, jíž se odlišuje socialistický stát od buržoasního, ale že tento ekonomický základ, jehož jádrem je socialistické vlastnictví, je právě *prostředkem*, jímž společnost zabezpečuje a je schopna zajistit uskutečnění základního ekonomického zákona socialismu: Zabezpečit neustálý růst objektů osobního vlastnictví občanů až k úplnému uspokojení jejich potřeb, které neustále stoupají a i v komunismu budou pohyblivé a se stoupající tendencí. Přitom je známo, že nepůjde o nějakou nivelisaci (i když dejme tomu „na vysoké úrovni“) v potřebách občanů. Zájmy a potřeby lidí budou vždy různé, to znamená, že i okruh objektů (co do kvantity a různosti) bude rozličný, jako v etapách, kdy je možno dávat jednotlivci tolik, kolik zaslouhuje podle množství a jakosti vykonané práce. Jednota mezi socialistickým vlastnictvím a osobním vlastnictvím je dána jednotou zájmů společnosti a jednotlivce v socialistické společnosti. Zájmy společnosti i jednotlivce se vzájemně prolínají.

* * *

První společností, kde začal působit základní ekonomický zákon socialismu, byl první socialistický stát v historii lidské společnosti, Sovětský svaz, respektive jednotlivé sovětské republiky, které se vytvořily po Velké říjnové socialistické revoluci. Se vznikem nových výrobních vztahů, založených na socialistickém vlastnictví výrobních prostředků, v období, kdy se provádí „rudoarmějský útok na kapitál“, vzniká i osobní vlastnictví.

Osobní vlastnictví vzniklo v sovětském státě v období provedení Velké

říjnové socialistické revoluce, t. j. mezi Říjnem 1917 a polovinou roku 1918, kdy toto období skončilo.

Osobní vlastnictví vzniklo však (jako ekonomická kategorie) pouze jako jedna z forem individuálního vlastnictví občanů ke spotřebním předmětům, i když jako forma *základní*, nejvýznamnější.

To, že osobní vlastnictví vzniklo jen jako jedna z forem individuálního vlastnictví občanů, plynulo ze struktury národního hospodářství RSFSR i ostatních sovětských republik a později celého SSSR.

Skutečnost, že národní hospodářství mělo několik sektorů, několik druhů vlastnictví k výrobním prostředkům (jmenujeme ty hlavní: státní socialistické, drobných výrobců, kapitalistické), se musela projevit v různých formách individuálního přisvojování při rozdělování produkce národního hospodářství.

V sovětském státu vzniká osobní vlastnictví v souvislosti se znárodněním půdy, nerostného bohatství, lesů, vod, bank, velkých a středních průmyslových podniků jednotlivých průmyslových odvětví, podniků železniční dopravy atd.

Původně ani v Provolání II. všeruského sjezdu dělnických a vojenských zástupců nebyl požadavek zestátnění průmyslu, ale pouze zavedení dělnické kontroly nad výrobou a distribucí. Teprve později (za několik měsíců) sovětská vláda přechází od dělnické kontroly nad soukromým podnikáním, které bylo zavedeno ve velké části průmyslových, obchodních i jiných podniků několik týdnů po vítězné Říjnové revoluci, k znárodnování těchto podniků a tím k jejich převodu z rukou soukromých vlastníků do státního (všelidového) vlastnictví.³⁸ Hospodářská moc kapitalistů byla tak na konci období provedení Říjnové revoluce podlomena. V polovině roku 1918 zůstaly v soukromém vlastnictví pouze podniky menšího významu a majetek (kromě půdy) drobných výrobců.

Od období *provedení* Velké říjnové socialistické revoluce, kdy byla podlomena hospodářská moc kapitalistů, musíme odlišovat Říjnovou revoluci, kdy byla nastolena sovětská moc. Neboť socialistické vlastnictví výrobních prostředků (v míře nutné pro vznik osobního vlastnictví) nevzniklo v Říjnové revoluci (jak se domnívá Peter Colotka): „Zatím co v sovětských podmínkách dochází ke vzniku osobního vlastnictví už při nastolení sovětské moci.“ — „V sovětských podmínkách došlo k položení pevných

³⁸ Srv. Učebnice čs. občanského a rodinného práva I, 1955, str. 48–49.

politických a *hospodářských* (podtrženo mnou — S. Z.) základů socialismu už ve vítězné Říjnové revoluci. Ruský proletariát, který v ní (Říjnové revoluci — pozn. S. Z.) dobyl politickou moc bez toho, aby se musel při jejím uskutečnění dělit s nějakou jinou společenskou třídou, využívá ji především k tomu, aby hned v prvních chvílích své vlády zespolečenštil celou řadu základních výrobních prostředků“.³⁹

Na potvrzení těchto svých tvrzení Colotka dokládá citát z knihy „Dějiny sovětského občanského práva“, který citujeme: „Období uskutečnění (podtrženo mnou — S. Z.) Velké říjnové revoluce bylo charakterisováno znárodněním půdy, nerostného bohatství, lesů, vod, velkého a v podstatě i středního průmyslu, bank, dopravy a jiných nejvýznamnějších odvětví národního hospodářství, městských nemovitostí, některých obchodních podniků.“⁴⁰

Domníváme se, že je rozdíl mezi Říjnovou revolucí, mezi prvními chvílemi sovětské moci na straně jedné a mezi obdobím *provedení* (v cit. příkladu z „Dějiny sovětského občanského práva“ „období uskutečnění“) Velké říjnové revoluce na straně druhé a to z toho důvodu, že období *provedení* Říjnové revoluce končí v podstatě až přijetím první sovětské ústavy 19. července 1918, to jest za 8 měsíců od Říjnové revoluce, kdy moc přešla do rukou ruské dělnické třídy, reprezentované sověty zástupců. Těžko bychom mohli období, kdy je přijímána ústava, léto 1918 nazývat ještě prvními chvílemi sovětské moci.

Z toho, co jsme řekli, plyne, že citát z „Dějiny sovětského občanského práva“, kde sovětská autoři hovoří o období *provedení* Říjnové revoluce, nemůže doložit námi uvedené Colotkovo tvrzení. Naopak sám citát je s Colotkovým tvrzením v protikladu.

To má pro naše zkoumání takový význam, že socialistické vlastnictví nevzniklo ihned v Říjnové revoluci (s výjimkou *provedení* znárodnění půdy), ale jako určitý ekonomický celek, který byl schopen dát vznik osobnímu vlastnictví, vznikalo v průběhu celého prvního období sovětského státu. Tak můžeme za dobu vzniku osobního vlastnictví v SSSR pokládat toto první období, které nazýváme obdobím *provedení* Velké říjnové socialistické revoluce, kdy byly položeny základní kameny socialistického a tím i od něho odvozeného osobního vlastnictví.

* * *

³⁹ Colotka, Osobné vlastnictví I, Bratislava 1956, str. 103, srov. též str. 68–69.

⁴⁰ Tamtéž; v Dějinách sovětského občanského práva, Praha 1952, str. 68.

Pokusíme se nyní vyložit otázku, kdy dochází v sovětském státě k právní úpravě osobního vlastnictví, kdy osobní vlastnictví vzniká jako právní institut.

Je nesporné, že otázka právní úpravy majetkových vztahů v socialistické společnosti má mimořádně důležitý význam. Vždyť jde o základní zájmy společnosti i jedince, o existenci jeho majetku, o možnosti růstu tohoto majetku, které znamenají možnosti růstu jeho materiálních a kulturních potřeb, jeho životní úroveň. Člověk a jeho zájmy jsou středem péče socialistického státu a jeho orgánů, i středem jeho zákonodárství. Pro člověka, pro růst jeho osobního majetku, a tím i blahobytu, je zde socialistický stát se svým ekonomickým základem, socialistickou hospodářskou soustavou a společenským, socialistickým vlastnictvím. Právo osobního vlastnictví jako nové právní, jen socialistickému právu vlastní, kategorie bylo zakotveno v sovětském státu až v období dovršení výstavby socialismu ve všech odvětvích národního hospodářství SSSR přijetím ústavy vítězného socialismu v prosinci r. 1936.

Tato ústava, která sovětskému lidu ukázala a potvrdila, že jako první v historii lidské společnosti vybudoval nižší fázi komunismu, socialismus, uzákonila osobní vlastnictví ve dvou formách:

- a) v čl. 10 ústavy právo osobního vlastnictví občana,
- b) v čl. 7 odst. 2 osobní vlastnictví kolchozní usedlosti.

Protože jde o dvě formy jednoho a téhož druhu vlastnictví, je třeba vidět, že podstatné rysy obou forem jsou stejné, ale zároveň je třeba rozlišovat mezi nimi jak v *subjektu* osobního vlastnického práva, tak i v *objektu*.

Hlavní společné rysy jsou tyto:

1. Obě zakotvené formy osobního vlastnictví jsou odvozeny a spjaty se společenským, socialistickým vlastnictvím.
2. Hlavním zdrojem vzniku obou forem je práce sovětských občanů.
3. Hlavním určením je spotřebitelský charakter obou těchto forem.

Naproti tomu je rozdíl v subjektech i v objektech. *Subjektem* práva osobního vlastnictví podle čl. 10 ústavy SSSR mohou být a jsou *občané*, při čemž samozřejmě je možné, aby několik osob mělo ve spoluvlastnictví určitou věc, která může být objektem práva osobního vlastnictví podle čl. 10. Subjektem osobního vlastnictví kolchozní usedlosti je kolchozní usedlost sama.

Rozdíl v *objektech* je dán jiným charakterem práva osobního vlastnictví občanů a osobního vlastnictví kolchozní usedlosti.

I když v naší práci nebudeme hovořit o objektech osobního vlastnictví, přece jen v této souvislosti je třeba se zmínit o některých rozdílech mezi objekty osobního vlastnictví občanů a kolchozní usedlosti.

Podle článku 10 Ústavy SSSR je chráněno zákonem osobní vlastnické právo občanů na pracovní důchody a úspory, na obytný dům a vedlejší domácí hospodářství, na předměty domácího hospodářství a domácí potřeby, na předměty osobní spotřeby a osobního pohodlí, právě tak jako dědické právo na osobní vlastnictví občanů.

Naproti tomu v osobním vlastnictví kolchozní usedlosti je podle čl. 7 odst. 2 Ústavy SSSR „vedlejší hospodářství, obytný dům, užitkový dobytek, drůbež, drobný hospodářský inventář“.

Z citovaných článků plyne, že v osobním vlastnictví kolchozní usedlosti mohou být i některé výrobní prostředky, které slouží k obdělávání pozemku, který má kolchozní usedlost v užívání. Dále je v osobním vlastnictví kolchozní usedlosti určitý počet užitkového dobytka, který není objektem osobního vlastnictví občanů.

Rozdíl je také v dědění majetku, který je objektem těchto dvou forem osobního vlastnictví. Zatím co u osobního vlastnictví občanů po zůstaviteli přechází majetek, který zanechal, na dědice, u osobního vlastnictví kolchozní usedlosti úmrtí člena kolchozní usedlosti nemá za následek dědění nějakého podílu po tomto členu, protože osobní vlastnictví kolchozní usedlosti je tak zvaným spoluvlastnictvím bez podílů. To znamená, že žádný člen nemá nějaký podíl na tomto osobním vlastnictví; naopak každý člen má k tomuto celému majetku stejná práva i povinnosti. Každý člen má stejné právo držení, nakládání a využívání vlastnictví kolchozní usedlosti. To znamená, že úmrtí jednoho člena kolchozní usedlosti nemá za následek rozpad kolchozní usedlosti. Kolchozní usedlost zaniká — a tím k dědění dochází — teprve úmrtím posledního člena kolchozní usedlosti.

Nesporně základní formou tohoto osobního vlastnictví je osobní vlastnictví občanů, zakotvené v čl. 10 ústavy SSSR (a jemu odpovídajících člancích ústav svazových a autonomních republik). Tato forma bude také předmětem našeho dalšího výkladu.

Protože ústava SSSR v roce 1936 výslovně zakotvila právo osobního vlastnictví, není samozřejmě v literatuře sporu o tom, zda od této doby existuje osobní vlastnictví jako právní institut. Ale naopak jsou různé názory na otázku vzniku osobního vlastnictví jako právního institutu

před jeho výslovným zakotvením v ústavě SSSR, resp. na otázku právní ochrany osobního vlastnictví před rokem 1936.

V úvodu této třetí kapitoly jsme konstatovali, že osobní vlastnictví vzniklo v prvním socialistickém státě pouze jako jedna z forem individuálního vlastnictví občanů ke spotřebním předmětům, a to jako forma základní. Dále jsme řekli, že základním úkolem a smyslem socialistického státu je zabezpečení a uskutečnění základního ekonomického zákona socialismu. K splnění tohoto úkolu má socialistická společnost mohutný prostředek: socialistické vlastnictví výrobních prostředků, základ výrobních vztahů v nové společnosti.

Řekli jsme také, že vedle osobního vlastnictví jako jedné z forem individuálního vlastnictví existuje jiná forma individuálního vlastnictví občanů k předmětům osobní a domácí spotřeby, vlastnictví soukromé.

Vyložili jsme, že v obojím případě jde o osobní majetek. Při tom je jasné, že stát nemá zájem na rozvoji vlastnictví soukromého. To ovšem platí zásadně. V určitých etapách může být alespoň částečný rozvoj vlastnictví soukromého *prostředkem* (ne cílem) k dosažení konsolidace hospodářských poměrů, a tím k upevnění socialistických výrobních vztahů i od nich odvozeného individuálního přisvojování — osobního vlastnictví (na př. léta 1921—22 v sovětském Rusku, Čína). „Nová ekonomická politika znamená zavedení daně místo povinnosti odvádět všechny přebytky, znamená do značné míry přechod k obnově kapitalismu... Koncese, propůjčené zahraničním kapitalistům, ... pronájem soukromým kapitalistům — to je přímá obnova kapitalismu... Zrušení povinnosti odvádět všechny přebytky totiž znamená pro rolníky svobodný obchod se zemědělskými přebytky, které nebyly odváděny jako daň, neboť ve formě daně je odebírána jen nevelká část produktů. Rolníci tvoří obrovskou část veškerého obyvatelstva a celého hospodářství, a proto na podkladě tohoto svobodného obchodu nemůže kapitalismus nevyrůstat.“⁴¹ „Situace, kterou vytvořila naše nová ekonomická politika — rozvoj drobných obchodních podniků, pronájem státních podniků a j., to všechno znamená rozvoj kapitalistických vztahů, a nevidět to by znamenalo naprosto ztratit hlavu.“⁴²

Je třeba vidět, že tato charakteristika Nepu, konsolidace hospodářských poměrů po zahraniční vojenské intervenci a domácí občanské válce v sovětském státě *prostřednictvím* částečného rozvoje soukromého vlastnic-

⁴¹ Lenin, Spisy, sv. 33, Praha 1955, str. 56.

⁴² Tamtéž, str. 91.

tví na počátku Nové ekonomické politiky *při plném zachování politické moci a základních výrobních prostředků v rukou proletariátu*, vedla nakonec k upevnění socialistické hospodářské soustavy a spolu s tím k postupné likvidaci kapitalistických prvků v národním hospodářství. Ovšem s tímto stavem výrobních vztahů musel počítat i sovětský zákonodárce, pokud šlo o ochranu individuálního spotřebitelského přisvojování.

Je třeba vidět, že tato charakteristika Nepu je charakteristikou pouze počátečního jeho období, kdy došlo k jistému oživení kapitalismu. Podstata Nepu a konečné cíle byly v něčem úplně jiném, protikladném oživení kapitalismu, vynuceném zvláštní, mimořádnou situací RSFSR na počátku dvacátých let. „Nep je zvláštní politika proletářského státu, která je vypočtena na připuštění kapitalismu při ponechání klíčových posic v rukou proletářského státu, která je vypočtena na boj kapitalistických a socialistických prvků, počítá se vzrůstající úlohou socialistických prvků na úkor kapitalistických, s vítězstvím socialistických prvků nad kapitalistickými, která je vypočtena na odstranění tříd a výstavbu základů socialistického hospodářství.“⁴³ Jde tedy o hospodářskou politiku socialistického státu v období mezi kapitalismem a socialismem, která je soustředěna na úplné vítězství socialistické hospodářské soustavy.

Z rozdělení výrobních prostředků v prvním období Nepu plynulo, že přisvojování spotřebních předmětů bylo u části pracujících odvozeno od socialistického vlastnictví, a u části (a v RSFSR to byla většina společnosti do let hromadné kolektivizace) z práce v nesocialistickém sektoru. Mimo to přisvojovaly si část produkce k osobní a domácí spotřebě kapitalistické živly socialistického státu.

Proto v RSFSR (později SSSR) nejen nezakotvili zákonodárci osobní vlastnictví jako zvláštní právní instituci po celou první vývojovou fázi sovětského státu, ale navíc právní řád ani *nepřímo* nechránil více osobní vlastnictví občanů. Stát ve svých normách chránil stejnou měrou obojí osobní majetek jako objekt dvou druhů vlastnictví, pokud ho bylo nabyto prací.

V této souvislosti připomínáme práci sovětské autorky Chalfiny „Pravo ličnoj sobstvennosti graždan v SSSR“, ve které říká: „Tento fakt, že osobní vlastnictví v období výstavby socialismu je jen jednou z forem individuálního vlastnictví občanů, nachází své vyjádření i v právní úpravě

⁴³ Stalin, Spisy, sv. 7, Praha 1952, str. 347.

vlastnických vztahů.“⁴⁴ A na celé řadě příkladů pak Chalfina ukazuje, že se nechrání osobní vlastnictví jako takové.

V naší práci jsme v jiné souvislosti vykládali smysl ustanovení „Dekretu u zrušení dědění“ z roku 1918, z kterého nijak nevyplývala ochrana osobního vlastnictví.

Podíváme-li se na občanský zákoník RSFSR z r. 1922, vidíme, že v čl. 52 rozlišuje vedle vlastnictví státního a družstevního ještě vlastnictví soukromé. Přitom podle čl. 54 tohoto občanského zákoníka: „Předmětem soukromého vlastnictví mohou býti nemunicipalisované budovy, podniky obchodní a průmyslové, které nezaměstnávají více dělníků než je předvídáno zvláštními zákony; nástroje a prostředky výrobní, peníze, cenné papíry a jiné cennosti, počítaje v to zlaté i stříbrné mince a cizozemskou valutu, předměty domácího zařízení, hospodářství a osobních potřeb, výrobky, jejichž prodej se nepříčí zákonu, a všeliké majetkové předměty, nevyloučené ze soukromého obchodu.“

Z této formulace čl. 54 zák. RSFSR je zřejmé, že zákonodárce připouštěl soukromé vlastnictví jednak k předmětům osobní a domácí spotřeby, jednak k výrobním prostředkům, a to jen v míře přesně ohraničené sovětským zákonem. Přitom zákonodárce nerozlišuje ani mezi kapitalistickým soukromým vlastnictvím, ani mezi vlastnictvím drobných výrobců, ani mezi vlastnictvím k výrobním prostředkům a mezi vlastnictvím k věcem osobní a domácí spotřeby. Rozlišování je u vlastnictví k výrobním prostředkům pouze co do rozsahu.

Ale ani občanský zákoník RSFSR z r. 1922 ani jiné právní normy nezakotvují ani nechrání osobní vlastnictví nějakou zvýšenou měrou. Nelze tedy hovořit, jak jsme řekli výše, ani o nějaké *nepřímé* ochraně práva osobního vlastnictví, ale o ochraně osobního majetku nabytého prací. Nesouhlasíme proto s názorem Colotky, který tvrdí: „Právo osobního vlastnictví muselo v Sovětském svazu nesporně existovat už před jeho výslovným ústavním zakotvením v ústavě SSSR z r. 1936.“⁴⁵ Především tato otázka není nesporná a je třeba ji dokazovat. Dále se domníváme, že určitý společenský vztah se stává právním vztahem, když je zákonodárně upraven, když mu právní řád jako *takovému* poskytuje *zvláštní* ochranu, kterou se odlišuje od jiných společenských vztahů. Snažili jsme se už na více místech dokázat, že v sovětském zákonodárství tomu tak

⁴⁴ Chalfina, Pravo ličnoj sobstvennosti graždan SSSR, Moskva 1955, str. 13.

⁴⁵ Colotka, Osobné vlastnictvo I, Bratislava 1956.

nebylo, že sovětský právní řád chránil v první vývojové fázi stejnou měrou osobní majetek nabytý prací.

Proto se domníváme, že právo osobního vlastnictví v SSSR existuje od té doby, kdy bylo jako nový právní institut zakotveno v ústavě SSSR v r. 1936, kdy osobnímu vlastnictví jako ekonomickému vztahu počal sovětský právní řád poskytovat zvláštní ochranu.

Přitom právní *zakotvení* institutu osobního vlastnictví musíme vidět v nerozlučné spojitosti a souvislosti se změněnou ekonomickou situací, kdy zvítězily socialistické výrobní vztahy v průmyslu, zemědělství i obchodu a kdy již individuální přisvojování předmětů spotřeby je odvozeno více méně výlučně od společenského socialistického vlastnictví. Současně s tímto vítězstvím socialistických výrobních vztahů zaniká, je *likvidováno vůbec soukromé vlastnictví výrobních prostředků*, neboť u „jednoličníků“ nemůžeme hovořit o nějakých „zbytečných soukromého vlastnictví“. Zákonodárce sám se vyhýbá v ústavě z r. 1936 termínu „soukromé vlastnictví“ a připouští „drobné soukromé hospodářství“ (chozjajstvo) samostatně hospodařících rolníků a domácích malovýrobců. Toto *drobné soukromé hospodářství samostatně* hospodařících rolníků a domácích malovýrobců je založeno na osobní práci a vylučuje vykořisťování cizí pracovní síly. Vlastník musí pracovat sám, ev. se členy své rodiny, na svém hospodářství, má zakázáno najímat cizí pracovní sílu. Tím se jeho majetek ostře odlišuje od drobného soukromého vlastnictví (i když se z něho historicky vyvinul), neboť není v takovém výrobním vztahu, který by umožňoval vykořisťování. Na druhé straně, jak ještě ukážeme, je hluboký protiklad mezi drobným soukromým hospodářstvím a osobním vlastnictvím.

Kdo takto uvažuje, t. j. vychází z výslovného ustanovení práva osobního vlastnictví v ústavě SSSR, uvažuje podle Colotky výslovně formalisticky a proto v důsledku toho též zásadně nesprávně.⁴⁶ Měl by pravdu, pokud bychom vycházeli při svém výkladu *pouze* z výslovného právního zakotvení a nezkoumali ekonomické podmínky jeho právního zakotvení. To by byl skutečně formálně právní výklad, kterému se však vyhýbáme. Colotka se ptá: „V této souvislosti by totiž bylo možno položit s naší strany jinou otázku, a to, jaký právní charakter mělo vlastnictví sovětských občanů před vydáním ústavy SSSR z r. 1936, kterého sovětské občane

⁴⁶ Colotka, Osobné vlastnictvo I, Bratislava 1956, str. 70.

nabyli vlastní prací v socialistickém sektoru a používali je zásadně na uspokojení svých osobních potřeb? Je možné, aby se osobně vlastnická ekonomická kvalita tohoto vztahu až do roku 1936 neodrazila nějakým způsobem v sovětském zákonodárství? Znamená to tedy, že přes celou uvedenou dobu podléhá ekonomický vztah osobního vlastnictví témuž právnímu režimu jako ekonomický vztah soukromého vlastnictví?“⁴⁷

Odpovídáme ano, je to možné, pokud v těchto vztazích jde o osobní majetek, o věci sloužící k osobní a domácí spotřebě; tak jsou chráněny stejně, ať jde o vztah osobního či soukromého vlastnictví. Nic jiného ani zákonodárce nemohl zamýšlet a také nechtěl. Zvýšenou měrou byl chráněn pouze některý osobní majetek, nabytý prací.

Tato úprava je právě tak dobře možná jako to, že v československém právu je chráněn stejným způsobem osobní majetek jako objekt osobního i soukromého vlastnictví, a to jako *osobní vlastnictví*.

Domníváme se, že v sovětském i československém zákonodárství, jak ještě ukážeme, jde o rub a líc téže věci, že stát sovětský i československý má zájem na stejné ochraně určitého — *stejného majetku* — majetku osobního, sloužícího k osobní spotřebě. Přitom tento majetek je chráněn jednou jako soukromé vlastnictví (v SSSR do r. 1936), jednou jako vlastnictví osobní (u nás, resp. v jiných lid. demokraciích).

Způsob té či oné právní úpravy je vynucován a podmíněn určitou ekonomickou a politickou situací vnitřní i zahraniční. Přitom nesmíme nikdy ztratit se zřetele, že „právo nemůže být nikdy výše než hospodářská soustava a jí podmíněný kulturní vývoj společnosti“⁴⁸.

Lze tedy shrnout: V Sovětském svazu vzniká osobní vlastnictví v období provedení Velké říjnové revoluce jako jeden z druhů individuálního vlastnictví občanů k spotřebním předmětům, který je odvozen na rozdíl od ostatních druhů od společenského socialistického vlastnictví. Ale z důvodu, že vznikalo individuální spotřebitelské vlastnictví (při existenci soukromého vlastnictví k výrobním prostředkům) i mimo socialistický sektor a proto, že každý objekt mohl přecházet z vlastnictví spotřebního do kategorie soukromého vlastnictví k výrobním prostředkům, a tím ev. cestou směny se mohl stát nástrojem vykořisťování (samozřejmě značně omezeného), nezakotvil sovětský zákonodárce (též vzhledem k ekonomickým i politickým podmínkám sovětské společnosti v první vývojové fázi,

⁴⁷ *Colotka*, Osobné vlastníctvo I, Bratislava 1956, str. 70.

⁴⁸ *Marx-Engels*, Kritiky programů, Praha 1948, str. 44.

zvláště v prvním období Nepu) osobní vlastnictví jako zvláštní právní institut. Právo osobního vlastnictví bylo v SSSR zakotveno až v období dovršení výstavby socialismu, kdy zvítězila socialistická hospodářská soustava a kdy individuální vlastnictví k prostředkům spotřebním mimo socialistický sektor vzniká zcela výjimečně (u samostatně hospodařících rolníků a domáckých malovýrobců). Do této doby chrání sovětský zákonodárce ve svých normách stejnou měrou osobní majetek nabytý prací.

I tak zvané drobné soukromé hospodářství je založeno na osobní práci majitele (drobného výrobce) a vylučuje vykořisťování člověka člověkem. Toto drobné soukromé hospodářství je však v přímém protikladu k osobnímu vlastnictví a ekonomicky se od něho naprosto odlišuje, i když v některých právních normách, na př. v otázce dědické, je postaveno na rovnosti vlastnictví osobnímu.

V čem je naprostá protikladnost osobního vlastnictví (obou jeho forem) a drobného soukromého hospodářství?

Zatím co osobní vlastnictví občanů i osobní vlastnictví kolchozní usedlosti je odvozeno od společenského, socialistického vlastnictví výrobních prostředků a je s ním úzce spjato, je pramenem vzniku drobného soukromého hospodářství práce „jedinolichníků“ na jejich vlastním hospodářství.

Obě formy osobního vlastnictví mají v zásadě spotřebitelský charakter, naproti tomu drobné soukromé hospodářství samostatně hospodařících rolníků a domáckých malovýrobců slouží i k výrobě zboží.

Osobní vlastnictví (resp. jeho objekty) se neustále rozšiřuje s růstem a upevňováním společenského socialistického vlastnictví. Se zvyšováním výroby rostou i příjmy občanů za jejich pracovní výsledky v socialistickém hospodářství. V poslední pětiletce vzrostly reálné mzdy dělníků a zaměstnanců o 45% a důchody kolchozníků o 50%. Úspěchy socialistické výroby vedly a vedou k neustálému rozvoji institutu osobního vlastnictví. Na druhé straně s postupným dobrovolným združstevňováním drobných soukromých hospodářství tato hospodářství postupně mizí.

V této souvislosti nutno se zmínit ještě o tom, že u nás mnohdy panoval a ještě panuje názor, že drobné soukromé hospodářství samostatně hospodařících rolníků a domáckých malovýrobců v SSSR, přípustné podle čl. 9 Ústavy SSSR, a drobné soukromé vlastnictví malovýrobců za kapitalismu, resp. v současném období u nás, je jeden a týž druh vlastnictví.

K této otázce jsem v čas. „Právník“, čís. 7, roč. 1956, napsal: „Zejména se u nás srovnávalo drobné soukromé vlastnictví našich malých a středních rolníků a sovětských „jedinoličníků“ a i při uznávání rozdílů (pokud jde o otázku půdy) se jiné zásadní rozdíly neviděly.

Nelze zajisté ztotožnit drobné soukromé vlastnictví (především našich rolníků) s drobným soukromým hospodářstvím (podle čl. 9 Ústavy SSSR), neboť i když možnost vykořisťování je u nás zúžena, a i když soukromý vlastník nevykořisťuje, přece jen může vykořisťovat (možnost zde existuje) a navíc půda je u nás jako základní výrobní prostředek v jeho soukromém vlastnictví.“

To, že sovětský zákon připouští drobné soukromé hospodářství, založené pouze na vlastní práci, vylučuje předem jakoukoli možnost vykořisťování cizí pracovní síly.

Za jiných ekonomických a politických podmínek lze zakotvit právní institut osobního vlastnictví občanů v průběhu první vývojové fáze socialistického státu.

* * *

Všimněme si nyní otázky vzniku osobního vlastnictví v naší Československé lidově demokratické republice.

Také v naší společenské soustavě dochází ke vzniku osobního vlastnictví až po uchopení politické moci dělnickou třídou v naší národní a demokratické revoluci. Náš nový lidově demokratický stát již od prvních měsíců své existence začíná stále širě plnit funkce socialistického státu. „To, že byly zabráný hospodářské podniky nepřátel a zrádců a dosazena do nich národní správa, znamenalo, že pod státní vedení a kontrolu přechází značná část celého národního hospodářství, zejména téměř celý těžký průmysl, banky a peněžnictví. To byl velký převrat v hospodářské oblasti v ekonomice země. To byl skutečný revoluční zásah dělnické třídy do kapitalistických výrobních vztahů, začátek jejich likvidace. Naše společenské zřízení vstoupilo na práh přechodného období od kapitalismu k socialismu. V průběhu několika týdnů nezůstal téměř ani jeden velký podnik v rukou kapitalistických vlastníků. Bylo uskutečněno faktické znárodnění převážné a rozhodující části průmyslu. Úkolem konfiskace a systému národních správ bylo, aby lidově demokratický režim ovládl hlavní posice v národním hospodářství. V létě 1945 byl komunistickou stranou vyzvednut požadavek znárodnění klíčových odvětví průmyslu a peněžnictví; jeho uzákonění v říjnu 1945 a jeho provedení znamenalo, že lidově

demokratický stát v Československu začíná stále širě plnit základní funkce diktatury proletariátu."⁴⁹

Tedy v období od května do října 1945 se u nás vytvářely základy nových socialistických výrobních vztahů, které byly založeny na společenském, socialistickém vlastnictví výrobních prostředků. Současně s existencí socialistického (státního) vlastnictví byl dán předpoklad pro vznik osobního vlastnictví.

Domníváme se, že osobní vlastnictví v naší republice vzniká přibližně ve stejném časovém údobí jako v sovětském státu, t. j. v průběhu několika prvních měsíců existence našeho lidově demokratického zřízení.

Tento náš názor se v určitém smyslu rozchází s názorem slovenského autora Colotky, který ve své práci „Osobné vlastnictvo“ dochází k závěru, že se vznik osobního vlastnictví v lidově demokratických státech podstatně liší od jeho vzniku v sovětském státě, a to v okolnostech vzniku. Colotkův názor na vznik osobního vlastnictví v sovětském státě jsme již v naší práci vyložili. Za vznik osobního vlastnictví v sovětských podmínkách pokládá Colotka okamžik nastolení sovětského zřízení, přitom však říká, že v „zemích lidové demokracie nastolení lidově demokratického zřízení nelze současně považovat za dobu vzniku osobního vlastnictví. V této době ještě neexistuje jeho ekonomický předpoklad socialistického vlastnictví výrobních prostředků“.⁵⁰ Colotka pokládá za dobu vzniku osobního vlastnictví v lidově demokratických státech období znárodňovacích aktů. K vydání znárodňovacích dekretů dochází v Československu 6 měsíců po nastolení lidově demokratického zřízení. Navíc už konfiskace majetku nepřátel a zrádců vedla fakticky k vytvoření dost velkého fondu znárodněného majetku, kde charakter individuálního přisvojování výrobků měl odlišný charakter od individuálního přivlastňování v soukromém sektoru. V sovětském státu byl vydán za Říjnové revoluce dekret o půdě, který provedl znárodnění půdy, nerostného bohatství, vod a lesů (8. XI. 1917). Jinak ovšem průmysl, banky, doprava, obchod zůstaly v rukách soukromých vlastníků. Domníváme se proto, že v prvních okamžicích sovětské moci nebyly vytvořeny podmínky ke vzniku osobního vlastnictví. I když od konce roku 1917 docházelo k znárodnování jednotlivých významnějších podniků, teprve dekretem z konce období

⁴⁹ Bystřina, O vzniku lidově demokratického zřízení, Nová mysl č. 2, roč. 57, str. 155–156.

⁵⁰ Colotka, Osobné vlastnictvo I, Bratislava 1956, str. 103.

provedení Říjnové revoluce z 28. června 1918 byly všeobecně znárodněny větší průmyslové podniky, podniky železniční dopravy a podniky komunální. Znárodnění zahraničního obchodu bylo provedeno v dubnu 1918, vnitřní obchod ve velkém i malém až v souvislosti s cizí vojenskou intervencí a občanskou válkou v listopadu 1918.

Z těchto důvodů se domníváme, že podmínky ke vzniku osobního vlastnictví byly jak v sovětském státě, tak i v Československé lidově demokratické republice vytvořeny více méně ve stejném období, kdy vzniká socialistická ekonomika jako určitý celek alespoň ve své zárodečné formě na místě staré ekonomiky (aniž by ji ovšem nějak úplně likvidovala).

Můžeme tedy učinit takový závěr, že v Československu vzniká osobní vlastnictví jako ekonomická kategorie v období lidově demokratického zřízení do vydání znárodnovacích dekretů, t. j. do října 1945.

* * *

Přejdeme nyní k otázce právní úpravy osobního vlastnictví v naší republice.

Nejprve je třeba konstatovat, že československý zákonodárce se dal *jinou* cestou než zákonodárce sovětský, když zakotvil již v období přechodu od kapitalismu k socialismu osobní vlastnictví jako nový, zvláštní právní institut.

Přitom se však domníváme, že zákonodárství naše i sovětské sledovalo svou odlišnou úpravou vlastnictví stejný cíl: ochranu osobního majetku nabytého prací. Důvodová zpráva k občanskému zákoníku potvrzuje toto naše stanovisko: „Vývoj osobního vlastnictví je u nás teprve v začátcích a proto se v osnově neupravuje podrobně. Osobním majetkem mohou být jen věci, které slouží spotřebě vlastníka.“

Tato odlišná cesta právní úpravy osobního vlastnictví u nás byla vyvolána podle našeho názoru od sovětského státu odlišnými hospodářskými i politickými podmínkami přechodného období, které umožnily tak poměrně brzké fixování osobního vlastnictví v právních normách naší republiky.

Především u nás v době právního zakotvení osobního vlastnictví (v občanském zákoníku v roce 1950) již existovala pevná diktatura dělnické třídy, jejímž základem byl nerozborný svazek dělnické třídy s pracujícím rolnictvem. Dále řada odvětví národního hospodářství byla zásadně již ve státním socialistickém vlastnictví, kde rozdělování části pro-

dukce k osobní spotřebě bylo státem organisováno podle principu socialismu: každý podle svých schopností, každému podle jeho potřeb. Již koncem roku 1949 činil socialistický sektor v průmyslu 98%. Stavební výroba roku 1950 byla již téměř úplně znárodněna (soukromý sektor činil 0,5% celkové stavební výroby). Též maloobchodní síť byla z velké části socialistická. Tak soukromokapitalistický sektor národního hospodářství byl značně zatlačen do pozadí, kromě zemědělství, kde však již v této době úspěšně začalo dobrovolné združstevňování malých a středních rolníků a jejich začleňování do socialistické velkovýroby, která jediná je schopna jim zajistit trvale rostoucí životní úroveň. „Ke dni 15. XII. 1950 bylo již téměř v každé druhé obci ustaveno jednotné zemědělské družstvo nebo alespoň přípravný výbor JZD. Ve čtvrtině obcí jsou již družstva vyšších typů.“⁵¹ Výroba proti předválečnému stavu byla absolutně vyšší o 50%, o 80% při srovnání na jednoho obyvatele.

Při zajišťování všech úkolů měl zde náš stát věrného spojence a přítele, Sovětský svaz s jeho nepřehlednou studnicí zkušeností z výstavby socialismu a možnostmi praktické pomoci při zajišťování rozvoje našeho národního hospodářství. Rozvíjela se všeobecná politická i hospodářská spolupráce mezi lidovými demokraciemi atp.

Srovnajme si tuto situaci Československa v roce 1950 se situací SSSR v roce 1924, t. j. ke konci prvního období Nepu (dva roky po vydání občanského zákoníka RSFSR). Přitom jsme si samozřejmě vědomi toho, že nelze mechanicky srovnávat situace různých států v různých obdobích. Nám však jde pouze o obzorné srovnání hospodářské situace.

V důsledku vyhlášení nové ekonomické politiky byl v SSSR v roce 1924 průmysl ještě přibližně z 20% v rukou kapitalistů, maloobchod byl v soukromých rukou ze 40–50%, v zemědělství existovala rozdrobená malovýroba, kolchozy a sovchozy byly ojedinělými ostrůvky. Země stála před industrialisací, před úkolem začít s budováním řady průmyslových odvětví pro další existenci státu nezbytných, před kolektivisací zemědělství. Obnova národního hospodářství teprve končila, výroba nedosahovala ještě předválečné úrovně z r. 1913. Ke všem vnitřním těžkostem nutno dále připočítat mezinárodní postavení sovětského státu. SSSR zde stál jako jediný socialistický stát, výspa pokroku, na kterou se soustřeďovala pozornost mezinárodního kapitálu. Rozvoj národního

⁵¹ Gottwald, Na prahu roku 1951, Nová mysl č. 1, roč. 1951.

hospodářství bylo možno zajistit v podstatě pouze vnitřními zdroji, bylo možno se spolehnout pouze na sebe.

Z tohoto, jak jsme řekli, obzorného, hrubého srovnání je jasné, že hospodářské i politické postavení Československa v době právní úpravy osobního vlastnictví bylo jiné, příznivější než postavení sovětského státu po celou dlouhou část jeho první vývojové fáze.

Tyto skutečnosti umožnily našemu zákonodárci jít jinou cestou při ochraně osobního majetku než zákonodárci sovětskému.

Nedomníváme se však, že „právní řád všech lidově demokratických zemí (tedy i Československa — pozn. S. Z.) od nastolení socialistického vlastnictví výrobních prostředků, resp. od přerůstání lidové demokracie v socialistickou kvalitu, musel jako celek poskytnout zvýšenou právní ochranu individuálnímu vlastnictví občanů, které získali na podkladě své pracovní účasti na vytvářejícím se socialistickém výrobním procese“, ⁵² t. j. už před jeho výslovným fixováním v právních normách.

Naš československý zákonodárce v období do výslovného právního zakotvení osobního vlastnictví chránil ve všech normách osobní majetek, právě tak, jak si ještě ukážeme, po jeho právní úpravě. Vezměme znárodňovací dekrety, kterými byly do vlastnictví státu převedeny výrobní prostředky i produkce a jiný majetek, pokud nebyl určen k osobní spotřebě, nejrůznější finanční opatření (na př. tak zvaná milionářská dávka), dědické dávky atd. Všimněme si zakotvení osobního majetku v naší Ústavě 9. května. V § 158 ústavy se prohlašuje „osobní majetek za nedotknutelný. Toto ustanovení se týká zejména předmětů domácí a osobní spotřeby a rodinných domků“. Navíc jsou pak chráněny ustanovením § 158 jako osobní majetek úspory nabyté prací.

Z citace § 158 naší ústavy, kde se hovoří o osobním majetku v souvislosti se soukromým vlastnictvím, je zřejmé, že šlo o ochranu osobního majetku, to je věcí určených k osobní a domácí spotřebě a nikoli o ochranu osobního vlastnictví jako ekonomické kategorii, nebo lépe, přesněji: Nešlo pouze o ochranu osobního majetku jako objektu osobního vlastnictví. Tento osobní majetek odděluje ústava od výrobních prostředků a též od výrobků určených sice „pro osobní spotřebu, ale dosud v sektoru výrobním či distribučním“ ⁵³ soukromých vlastníků; jen tyto oddělené věci požívají zvláštní ochrany, jsou nedotknutelné, aniž by se nějakým způ-

⁵² *Colotka*, Osobné vlastnictvo I, Bratislava 1956, str. 108.

⁵³ *Knapp*, Vlastnictví v lidové demokracii, Praha 1952, str. 368–69.

sobem rozlišovalo (s výjimkou úspor), jakým způsobem je vlastník nabyt.

Československý zákonodárce se rozhoduje k právnímu zakotvení osobního vlastnictví v době, kdy sice bylo po druhé etapě znárodnění (jaro 1948) vytlačeno kapitalistické soukromé vlastnictví z průmyslu a obchodu, kdy ale ještě nesporně existuje individuální přisvojování předmětů, sloužících k osobní a domácí spotřebě i mimo socialistický sektor, občany, zejména u drobných výrobců. Tato skutečnost je důsledkem toho, naše národní hospodářství má více sektorů.

Ovšem individuální přisvojování části výrobků k vlastní spotřebě u naprosté většiny občanů je vázáno na jejich pracovní činnost ať již v socialistickém sektoru (převážně), nebo ve vlastním hospodářství. K individuálnímu přisvojování části výrobků k vlastní spotřebě z přisvojené nadhodnoty dochází v nepatrném měřítku, výjimečně. Navíc další vývoj naší společnosti neustále vede k stále většímu, státem (společností) organisovanému individuálnímu přisvojování předmětů osobní a domácí spotřeby, které je odvozeno z práce občanů v neustále se rozšiřujícím socialistickém sektoru národního hospodářství naší republiky, takže individuální přisvojování výrobků vůbec, odvozené z vykořisťování cizí pracovní síly, je omezováno rok od roku stále více, právě tak jako se s postupujícím združstevňováním zmenšuje individuální spotřebitelské přisvojování, odvozené z pracovní činnosti založené na drobném soukromém vlastnictví, malovýrobě.

Souhlasím se slovenským autorem Colotkou v tom, že podobně jako tomu bylo v první vývojové fázi v sovětském státě, i u nás, v podmínkách existující struktury národního hospodářství, „může ještě zásadně docházet k přeměně spotřebního vlastnictví ve vlastnictví k výrobním prostředkům“.⁵⁴ Ovšem je třeba vidět, že obhospodařování, koupě, prodej výrobních prostředků je státem řízen a že jen těžko, ve velmi omezené míře, by takto získané výrobní prostředky mohly vést k rozšiřování kapitalistických výrobních vztahů. I když má dále Colotka pravdu v tom, že „u soukromě hospodařících rolníků, řemeslníků a pod. je těžko rozlišit to, co slouží pro denní životní potřebu přímo, a to, co je určeno pro trh, na prodej“,⁵⁵ přece jen určité měřítko zde máme, a to je podle nás dané průměrnou společenskou spotřebou. Dokonce takovéto rozlišení je nutné při združstevňování, při vstupu malovýrobce do kolektivního hospoda-

⁵⁴ Colotka, Osobné vlastnictvo I, Bratislava 1956, str. 116.

⁵⁵ Tamtéž.

ření. Mimo to se nám zdá, že Colotka nerozlišuje mezi částí produkce určené ke směně, t. j. výrobky, které mají povahu zboží, a mezi tou částí, která je určena bezprostředně k domácí a osobní spotřebě: „U soukromě hospodařících občanů je tedy možné a je to jistě i prakticky častým zjevem, že jejich vlastnictví k spotřebním prostředkům se bude v určité jejich části přeměňovat ve vlastnictví výrobních prostředků.“⁵⁶ Neboť u části určené ke směně je to samozřejmě možné. Ovšem u této části výrobků jde o soukromé vlastnictví, čili jestliže jejich směnou získá vlastník výrobní prostředek, určený k další výrobě zboží, nemění se kvalita vlastnictví v jeho ekonomickém a právním smyslu, neboť v obou případech jde o soukromé vlastnické vztahy. Ke změně kvality vlastnictví jako právního vztahu, t. j. změně osobního vlastnictví ve vlastnictví soukromé, může dojít pouze u té části spotřebních předmětů, o které můžeme prohlásit (i když, jak jsme již řekli, mnohdy s určitými obtížemi), že jde o osobní majetek. Tato kvalita vlastnictví jako vlastnictví osobního (v právním smyslu) není ovšem u celé výroby, u všech výrobků soukromého vlastníka, neboť značná část těchto výrobků je nesporně v právním vztahu soukromého vlastnictví.

(Přitom je důležité si uvědomit, že ne vždycky [zejména u občanů — samostatných výrobců] znamená vlastnictví k výrobním prostředkům, ev. drobným nástrojům, soukromovlastnický vztah, jak si ještě ukážeme).

Je zřejmé, že československý zákonodárce nechťel chránit celou produkci, ale jen ty výrobky, které byly přisvojeny k osobní a domácí konsumpci. Přitom není vždy v rozporu s osobním majetkem ani s osobním vlastnictvím, jestliže se věc určená ke spotřebě přemění ve výrobní prostředky, ev. drobné nástroje. Tím se ještě „nemění vlastnictví osobní ve vlastnictví soukromé“.⁵⁷ Mohou přece v osobním majetku (i jako objektu osobního vlastnictví) být drobné výrobní nástroje. Ve skutečnosti je také většina občanů vlastní. Tyto nástroje jim bezprostředně slouží k uspokojování jejich osobních a domácích potřeb. Z § 105 obč. zákoníka, který vyjmenovává objekty, jež mohou být v osobním vlastnictví („V osobním vlastnictví jsou zejména předměty domácí a osobní spotřeby, rodinné domky...“), plyne zcela nesporně, že výpočet není texatívní.

O tom, „zda některá věc je v konkrétním případě předmětem osobního nebo soukromého vlastnictví, rozhoduje především účel, jež vlastník ta-

⁵⁶ Colotka, *Osobné vlastnictvo I*, Bratislava 1956, str. 116.

⁵⁷ Tamtéž, str. 117.

kovému předmětu určil. Jestliže je věc určena k výrobě (rozumí se zřejmě zboží — pozn. S. Z.) či směně, bude zpravidla předmětem vlastnictví socialistického nebo soukromého. Předmět osobního vlastnictví charakterizuje především a právě to, že je určen pro osobní spotřebu... předmět, který svou povahou slouží výrobě, může za určitých okolností být i předmětem osobního vlastnictví.⁵⁸ Takových předmětů, které jsou v osobním vlastnictví, je celá řada: šicí stroj, motyka, rýč, lopata atd. Jedině v tom případě, když se věc stane výrobním prostředkem sloužícím k výrobě zboží nebo je určena ke změně jako zboží, není pomocným nástrojem k bezprostřednímu užívání, k domácí a osobní spotřebě; změní se kvalita vlastnického vztahu v právním smyslu, věc nepožívá ochrany jako objekt právního institutu osobního vlastnictví. To znamená šicí stroj je v osobním vlastnictví ženy, která ho používá k šití věcí pro sebe, ev. pro členy rodiny, ale je v soukromém vlastnictví švadleny, která si šitím vydělává na živobytí, je i v soukromém vlastnictví obchodníka se šicími stroji. Lopata, kterou má občan k domácí potřebě, na př. s ní nabírá uhlí atp., je jistě v jeho osobním vlastnictví, ale řada lopat u stavitel je jistě soukromým vlastnictvím.

* * *

Z toho všeho, co jsme řekli, plyne, že československý zákonodárce přikročil k zakotvení právního institutu osobního vlastnictví za jiných ekonomických a politických podmínek než tomu bylo v SSSR, kde osobní vlastnictví bylo zakotveno jako právní institut až na konci období dovršení výstavby socialismu.

Tím se stalo, že osobní vlastnictví jako ekonomická kategorie se u nás nekryje zcela s osobním vlastnictvím — právním institutem. Osobní vlastnictví, tak jak je v současné době zakotveno v našem právním řádu, se nekryje s pojmem osobního vlastnictví — ekonomické kategorie, osobní vlastnictví jako právní institut je pojmem širším. Zakotvením osobního vlastnictví chtěl náš zákonodárce vyjádřit právní ochranu osobního majetku nabytého prací v socialistickém sektoru (ekonomické kategorii osobního vlastnictví), dále osobního majetku nabytého prací, ale i ostatního osobního majetku, t. j. nenabytého prací, pokud má spotřební charakter (s výjimkou úspor).

⁵⁸ Učebnice čs. občanského a rodinného práva, Praha 1955, str. 372–373.

Přitom si byl vědom toho, jaké jsou perspektivy změn obsahu právního institutu osobního vlastnictví; že totiž s postupnou socialisací všech úseků našeho národního hospodářství se bude tento obsah neustále víc shodovat s obsahem osobního vlastnictví — ekonomické kategorie.

Právní úprava ochrany osobního majetku v SSSR (do roku 1936) a u nás je sice formálně — podle textace právních norem — jiná, ale domníváme se, že je ve své *podstatě* stejná. V obou zemích je v I. vývojové fázi, v období přechodu od kapitalismu k socialismu, zaměřena na ochranu osobního majetku, zejména osobního majetku nabytého prací. Jde proto, jak jsme řekli, o *rub a líc jedné a téže ochrany*, pouze jinou formou vyjádřené. Přitom rozdílná úprava byla vyvolána odlišnou situací těchto zemí.

Přitom obě formy právní úpravy ochrany osobního majetku mají jistě své kladné a záporné stránky. Tak na př. ze sovětské úpravy není patrna existence a neustále progresivní růst osobního vlastnictví jako ekonomické kategorie, naproti tomu jeho úprava v našem právním řádu ukazuje, že je toto vlastnictví chráněno (ovšem v něm i jiný majetek), což mělo a má nesporně i velký propagační význam atd. Tato otázka by jistě vyžadovala hlubšího zkoumání a podrobného studia zejména soudních rozhodnutí. O podrobnější pohled se pokusím ve své kandidátské práci „Osobní vlastnictví“.

Důležitý je podle našeho názoru při výkladu právní úpravy osobního vlastnictví v obou státech správný výklad norem, dotýkajících se úpravy vlastnických vztahů občanů. Výklad těchto norem musí být třídní, musí směřovat k ekonomickým kořenům těchto úprav, musí být soustředěn na ochranu zájmů společnosti a pracujícího občana, musí být namířen k zatlačování soukromého vlastnictví výrobních prostředků u nás, k posilování socialistických výrobních vztahů a k posilování od nich odvislých vztahů rozdělování. Nesmí ovšem na druhé straně směřovat nesprávným výkladem k omezování základních majetkových práv všech našich občanů.

Závěrem této kapitoly je tedy možno říci, že i když sovětská (do r. 1936) a naše právní úprava ochrany vlastnických vztahů občanů je rozdílná svou formou a svými prostředky, *cíl* obou je stejný; stejný je objekt ochrany — osobní majetek, posilování a rozšiřování fondu osobního majetku nabytého prací. Cílem obou úprav je napomáhat naplňování základního ekonomického zákona socialismu.

Již v „Manifestu komunistické strany“ prohlásili zakladatelé vědecké-

ho socialismu Marx a Engels: „Komunismus nebere nikomu možnost přivlastňovat si společenské výrobky, bere jenom možnost zotročovat si tímto přivlastňováním cizí práci.“⁵⁹ Tato slova jsou po vzoru Sovětského svazu stále více naplňována skutky ve všech zemích lidové demokracie i u nás, v naší Československé republice. K jejich realizaci je zaměřeno jako v jiných zemích socialistického tábora i celé zákonodárství našeho státu. O doložení této skutečnosti usiloval i náš výklad v této kapitole.

Z á v ě r

Jak jsme napsali v úvodu této práce, bylo naším cílem vyjádřit stanovisko pouze k některým otázkám osobního vlastnictví. Zůstala stranou celá řada otázek, které bude třeba i nadále zpracovávat: objekt osobního vlastnictví, ochrana osobního vlastnictví v právních řádech socialistických států, otázky souvisící s druhou formou osobního vlastnictví, které se združstevňováním zemědělské malovýroby vystupují do popředí, atd.

Závěry, které jsme v naší práci učinili k některým otázkám osobního vlastnictví, nepokládáme samozřejmě touto prací za uzavřené ani s hlediska objektivního, ani subjektivního. Budou se k nim jistě vracet jiní autoři i my sami. Některé naše závěry možná vyvolají diskusi. Ale jediné vysloveným názorem a protinázorem se ujasňují a mohou ujasnit sporné nebo nevyřešené otázky, kterých je v naší právní vědě ještě dost.

Jaké jsou *hlavní* výsledky, k nimž jsme v naší práci dospěli?

Za první. Osobní vlastnictví občanů jako státem (společností) organizované spotřebitelské přisvojování části produktů výroby, je odvozeno od společenského, socialistického vlastnictví a je založeno zejména na práci občanů v socialistickém národním hospodářství.

Za druhé. Osobní vlastnictví je třeba odlišovat jako ekonomický, společensko-výrobní vztah od osobního majetku jako objektu tohoto vztahu. Zatím co osobní vlastnictví vzniká až v socialistické společnosti, osobní majetek existuje již v předsocialistických formacích jako vedlejší objekt soukromého vlastnictví a jako objekt dvou vlastnických vztahů existuje i v přechodném období od kapitalismu k socialismu.

Za třetí. Osobní vlastnictví jako ekonomická kategorie vzniká současně

⁵⁹ Marx-Engels, Vybrané spisy, Praha 1950, str. 42.

se společenským, socialistickým vlastnictvím. V sovětském i našem lidově demokratickém státě se vytvořily podmínky k vzniku osobního vlastnictví více méně ve stejném časovém období.

Ze čtvrté. V sovětském státě osobní vlastnictví jako samostatný právní institut bylo až po vítězství socialismu zakotveno v Ústavě SSSR z roku 1936 a jako takové chráněno. Před tím sovětský právní řád nechránil nějakým zvláštním způsobem osobní vlastnictví (jako ekonomickou kategorii), nýbrž osobní majetek nabytý zejména prací.

Za páté. Československé zákonodárství až do výslovného zakotvení osobního vlastnictví v lidově demokratickém právním řádu, t. j. v období 1945—1950, nechránilo osobní vlastnictví jako ekonomickou kategorii, ale osobní majetek, podobně jako sovětské zákonodárství.

Ze šesté. Československé zákonodárství však na rozdíl od sovětského zakotvilo vzhledem k jiným ekonomickým a politickým podmínkám vývoje naší společnosti osobní vlastnictví jako právní institut ještě v době, kdy mělo národní hospodářství více sektorů. Tímto zakotvením chrání individuální spotřebitelské přisvojování i mimo socialistický sektor. Tím se pojem osobního vlastnictví jako právního institutu stal širším než pojem osobního vlastnictví jako ekonomické kategorie. Jde v podstatě o ochranu osobního majetku. Nevidíme proto podstatné obsahové rozdíly v právní úpravě sovětské a československé. Rozdílné jsou pouze její formy, ale tyto rozdílné formy jsou jen rubem a lícem jedné a téže ochrany, neboť obě právní formy ochrany majetkových vztahů, jak sovětská tak i naše, sledují stejný cíl, stejný objekt ochrany: osobní majetek.

Резюме

Целью настоящей работы было занять определенную точку зрения только к некоторым вопросам личной собственности. Незатронутым остался целый ряд вопросов, которые необходимо будет разрабатывать в дальнейшем. Таковыми являются: объект личной собственности, охрана личной собственности в правовых порядках социалистических государств, вопросы, связанные со второй формой личной собственности, которые, в результате кооперирования сельскохозяйственного мелкого производства, выдвигаются на первый план, и т. д.

К каким главным выводам мы пришли в нашей работе?

Во-первых. Личная собственность граждан, в качестве государством (обществом) организованного индивидуального потребительского присвоения части продуктов производства, проистекает из общественной, социалистической собственности и основывается, главным образом, на труде граждан в социалистическом народном хозяйстве.

Во-вторых. Личную собственность, в качестве экономического общественно-производственного отношения, необходимо отличать от личного имущества, как объекта этого отношения. В то время, как личная собственность возникает только со времени установления социалистического общества, личное имущество, наоборот, существует уже в дореволюционных формациях, в качестве дополнительного объекта частной собственности, и как объект двойных собственнических отношений существует и в переходном периоде от капитализма к социализму.

В-третьих. Личная собственность, как экономическая категория, возникает одновременно с общественной, социалистической собственностью. В советском и нашем народно-демократическом государствах создались условия для возникновения личной собственности почти в одинаковом периоде времени.

В-четвертых. Личная собственность, в качестве самостоятельного юридического института, была закреплена и как таковая охранялась в советском государстве только после победы социализма, а именно в Конституции СССР 1936 года. До этого времени советский правопорядок не охранял каким-либо особым способом личной собственности (как экономической категории); он охранял только личное имущество, приобретенное, главным образом, трудом.

В-пятых. Чехословацкое законодательство, вплоть до прямого закрепления личной собственности в народно-демократическом правопорядке, т. е. в период 1945—1950 гг., — подобно советскому законодательству — не охраняло личное имущество.

В-шестых. Однако в отличие от советского законодательства чехословацкое законодательство, ввиду иных экономических и политических условий развития нашего общества, закрепило личную собственность, как юридический институт, еще при существовании множества секторов народного хозяйства. Этим закреплением оно охраняет индивидуальное потребительское присваивание и вне социалистического сектора. В результате этого понятие юридического института стало

более *широким*, чем личная собственность, как экономическая категория. По существу речь идет об охране личного имущества. Поэтому в отношении содержания мы не находим существенной разницы между советской (до 1936 г.) и чехословацкой правовой регулировкой. Разными являются тут только формы, но эти различные формы являются только оборотной и лицевой стороной одной и той же охраны, ибо обе юридические формы охраны имущественных отношений, как советская, так и наша, преследуют одинаковую цель, имеют в виду одинаковый объект охраны: личное имущество.

Перевел С. Захаров

Résumé

Die Aufgabe dieser Arbeit ist es nur, zu einigen Fragen des persönlichen Eigentums unseren Standpunkt darzulegen. Eine ganze Reihe von Fragen, welche auch weiterhin bearbeitet werden müssen, wie zum Beispiel das Objekt des persönlichen Eigentums, der Schutz des persönlichen Eigentums in den Rechtsordnungen der sozialistischen Staaten, die Fragen die mit der zweiten Form des persönlichen Eigentums zusammenhängen und durch das Produktionsgenossenschaftswesen in der landwirtschaftlichen Kleinproduktion in den Vordergrund treten u. s. w. sind beiseite geblieben.

Die Ergebnisse unserer Arbeit sind folgende:

1. Das persönliche Eigentum der Staatsbürger, als die vom Staate (von der Gesellschaft) organisierte individuelle-konsumierende Aneignung eines Teiles der Produkte der Erzeugung, ist von dem gesellschaftlichen, sozialistischen Eigentum abgeleitet und besonders auf der Arbeit der Bürger in der sozialistischen Volkswirtschaft aufgebaut.

2. Es ist nötig, das persönliche Eigentum als ein ökonomisch, genossenschaftliches Produktionsverhältnis von dem persönlichen Vermögen als Objekt dieses Verhältnisses zu unterscheiden. Während das persönliche Eigentum erst in der sozialistischen Gesellschaft entsteht, existiert das persönliche Vermögen schon in den vorsozialistischen Formationen als Nebenobjekt des Privateigentums und als Objekt von zweiseitigen Eigentumsverhältnissen auch in der Übergangsperiode vom Kapitalismus zum Sozialismus.

3. Das persönliche Eigentum als ökonomische Kategorie entsteht

gleichzeitig mit dem gesellschaftlichen, sozialistischen Eigentum. In der Sowjetunion sowie auch in unserem volksdemokratischen Staate sind die Bedingungen zur Entstehung des persönlichen Eigentums mehr oder weniger in demselben Zeitabschnitt entstanden.

4. In der Sowjetunion wurde das persönliche Eigentum als selbstständiges Rechtsinstitut erst nach dem Sieg des Sozialismus in der Verfassung der Sowjetunion vom Jahre 1936 festgesetzt und als solches geschützt. Vorher wurde in der sowjetischen Rechtsordnung das persönliche Eigentum (als ökonomische Kategorie) in keiner besonderen Weise, sondern nur das persönliche durch eigene Arbeit erworbene Vermögen, geschützt.

5. Die tschechoslowakische Gesetzgebung hat ähnlich wie die sowjetische bis zur ausdrücklichen Festsetzung des persönlichen Eigentums in der volksdemokratischen Rechtsordnung d. i. im Zeitraum 1945—1950, das persönliche Eigentum nicht geschützt.

6. Die tschechoslowakische Gesetzgebung hat aber, zum Unterschied von der sowjetischen, in Anbetracht anderer ökonomischer und politischer Bedingungen der Entwicklung unserer Gesellschaft das persönliche Eigentum als Rechtsinstitut noch während der Existenz der mehrsektoriellen Volkswirtschaft festgesetzt. Durch diese Festsetzung wird die individuelle-konsumierende Aneignung auch außerhalb der sozialistischen Sektoren geschützt. Dadurch wird der Begriff „persönliches Eigentum als Rechtsinstitut“ breiter als das persönliche Eigentum, als die ökonomische Kategorie. Im Wesentlichen handelt es sich um den Schutz des persönlichen Vermögens. Wir sehen deswegen keinen wesentlichen Unterschied zwischen den sowjetischen (bis zum Jahre 1936) und den tschechoslowakischen Rechtsanordnungen. Verschieden sind nur die Formen, aber gerade diese verschiedenen Formen sind nur zwei Seiten eines und desselben Schutzes, denn beide Rechtsformen des Schutzes der Vermögensverhältnisse, d. h. die sowjetische wie die tschechoslowakische, verfolgen das gleiche Ziel und haben das gleiche Schutzobjekt — das persönliche Eigentum.

Übersetzt von Karel Litsch

LITERATURA

1. MARX-ENGELS: Vybrané spisy I, Praha 1950.
 2. MARX-ENGELS: Kritika programů, Praha 1948.
 3. ENGELS: Antidühring, Praha 1949.
 4. LENIN: Spisy, sv. 26—33, Praha 1955.
 5. STALIN: Spisy, sv. 7, Praha 1952.
 6. STALIN: Otázky leninismu, Praha 1950.
 7. STALIN: Ekonomické problémy socialismu v SSSR, Praha 1953.
 8. Učebnice politické ekonomie, Praha 1955.
 9. VENEDIKTOV: Státní socialistické vlastnictví, Praha 1950.
 10. KNAPP: Vlastnictví v lidové demokracii, Praha 1952.
 11. EÖRSI: Vývin vlastnického práva, Bratislava 1952.
 12. CHALFINA: Pravo ličnoj sobstvennosti graždan v SSSR, Moskva 1955.
 13. COLOTKA: Osobné vlastnictvo I, Bratislava 1956.
 14. Sovětské občanské právo (učebnice) I, Praha 1953.
 15. Dějiny sovětského občanského práva, Praha 1952.
 16. Učebnice čs. občanského a rodinného práva, Praha 1955.
- Dále:
- Ústava SSSR (text)
- Ústava 9. května
- Občanský zákoník RSFSR
- Čs. občanský zákoník s komentářem, Praha 1950.

O B S A H

	Str.
Úvod	1
I. K otázce pojmu a obsahu osobního vlastnictví	2
II. Osobní vlastnictví a osobní majetek	9
III. Vznik osobního vlastnictví v SSSR a ČSR	20
Závěr	41
Résumé v ruštině	42
Résumé v němčině	44
Literatura	46